

SARI VALOAHO

VÖTA JUTUKS

Internet ja laste seksuaalne väärkohtlemine

SARI VALOAHO

VÕTA JUTUKS

Internet ja laste seksuaalne väärkohtlemine

Käesolev trükis „Võta jutuks“ on tõlge Soome organisatsiooni Pelastakaa lapset ry poolt väljaantud juhendmaterjalist „Ota puheeksi. Internet ja lasten seksuaalinen hyväksikäyttö“. Juhendmaterjal, mis on eelkõige mõeldud lastega ja laste heaks töötavatele spetsialistidele (õpetajatele, sotsiaalpedagoogidele, noorsootöötajatele jne), sisaldab teavet interneti ja laste seksuaalse väärkohtlemise seostest ja pakub nõuandeid ja soovitusi, kuidas teemat laste ja noortega käsitleda, aga ka kuidas seksuaalset väärkohtlemist kogenud last ja noort aidata ning toetada. Juhendmaterjal sisaldab ka praktilisi harjutusi, mida saab kasutada laste ja noortega teema käsitlemisel.

Juhendmaterjali on tõlkinud ja kohandanud Eesti oludele MTÜ Lastekaitse Liit. Suur tänu Brit Tammistele Justiitsministeeriumist, Karin Sadamale, Kristi Mäele ja Anu Baumile Politsei- ja Piirivalveametist, Ann Lind-Liibergile Sotsiaalministeeriumist ja Viola Läänerand'ile ning Anna Frank'ile Sotsiaalkindlustusametist asjatundlike kommentaaride ja täiendusettepanekute eest.

Originaal: Ota puheeksi. Internet ja lasten seksuaalinen hyväksikäyttö.
Pelastakaa Lapset ry. Lasten suojele digitaalisessa mediassa.
Sari Valoaho, 2013
Harjutuste koostamisse panustas Sari Petola
Humanistinen ammattikorkeakoulu, Helsingi

Tõlge ja sisu toimetus: MTÜ Lastekaitse Liit

Väljaandja: MTÜ Lastekaitse Liit

Trükise väljaandmist rahastasid Euroopa Komisjoni programm Euroopa Ühendamise
Rahastu ja Hasartmängumaksunõukogu.

ISBN 978-9949-9924-0-9

Sisukord

Sissejuhatus	09
1. Taust	10
2. Laste seksuaalne väärkohtlemine	11
Lapse õigus kaitsele	11
Lapse seksuaalne väärkohtlemine	11
Kui sageli esineb laste seksuaalset väärkohtlemist?	14
3. Interneti roll seksuaalses väärkohtlemises	16
Võrgusuhtlus	16
Seksuaalne ahistamine ja väärkohtlemine internetis	17
Pildimaterjali osakaal väärkohtlemises	19
4. Kuidas lapsi seksuaalse väärkohtlemise eest kaitsta?	21
Täiskasvanu kohalolek ja hool	21
Väärtustamine ja hea eneseusaldus kui jõuvaru	21
Sõbrasuhted kui oluline turvavõrgustik	22
Täiskasvanute huvi laste internetikasutuse vastu	22
Seksuaalsusest tuleb rääkida	23
Nõuandeid lapse kaitsmiseks ja jutuajamiste toetamiseks	24
5. Lapsega kohtumine	26
Last väärtustav ja austav kokkusaamine	26
Mure tekkimine	27
Mure jutuks võtmine	27
6. Lapse toetamine	30
Tagajärjed on individuaalsed	30
Lapse jutu ärakuulamine	30
Lähedus ja lapse põhivajaduste eest hoolitsemine	31
Siiras tähelepanu ja ärakuulamine aitavad	31
Põhiteenused ja lastekaitse toetavad last ja tema peret	32
7. Erialaspetsialisti enda toimetulek	34
8. Praktilisi juhtnööre...	35
Kuhu pöörduda nõu ja abi saamiseks?	37
Harjutused laste ja noortega	39
Lisa 1: Seksuaalsus ja minu õigused	68
Lisa 2: Seksuaalõiguste deklaratsioon	70

Sissejuhatus

Interneti ja muu tehnoloogia areng on toonud endaga kaasa laste seksuaalse väärkohtlemise uued avaldumisvormid. Igal täiskasvanul on võimalus ennetada probleemolukordi ja abistada väärkohtlemise ohvriks langenud last.

Lastevastaste seksuaalkuritegude toimepanemise ennetamiseks, probleemidesse sekkumiseks ja väärkohtlemise ohvriks langenud laste abistamiseks on vaja lisateavet ning paremat arusaamist digimeedia rollist selles. Interneti ja muu digimeedia olulisuse mõistmine on vajalik lapse kogemuse ja abivajaduse ärakuulamiseks juhul, kui tema seksuaalne väärkohtlemine on seotud internetikasutusega.

Lapsed vajavad täiskasvanute kohalolekut, toetust ja juhendamist nii oma oskuste parandamiseks, ohutuse suurendamiseks kui ka probleemide lahendamiseks. Selle juhendi eesmärk on pakkuda erialaspetsialistile teavet ning vahendeid teema käsitlemiseks laste ja noortega ning suurendada spetsialisti valmisolekut lapse toetamiseks võimalikus probleemolukorras. Teave ja juhised aitavad ka kõige keerulisema teema käsitlemisel.

Juhendis leiduv ülesannete kogu sisaldab harjutusi, mis õpetavad lapsi ja noori enda eest hoolt kandma ja piire seadma ning parandavad nende oskusi kasutada internetti ohutult ja vastutustundlikult. Üheskoos läbi tehtud harjutused tekitavad usaldust ja aitavad käsitleda teemasid, millest on sageli raske rääkida. Ülesannete koostamisel lähtuti laste õiguste edendamiseks ja laste suuremast kaasamisest.

1. Taust

Internet ja digimeedia on muutnud mitmel moel inimeste omavahelisi käitumis- ja suhtlemisviise. Võrgust on saanud inimestele oluline tegevuskeskkond, mis pakub võimalusi õppimiseks, teabe hankimiseks ja üksteisega ühenduse pidamiseks. Internet, digimeediakanalid ja sotsiaalmeedia pakuvad lõputult võimalusi tegutseda võrgus nii teabe vastuvõtja kui ka aktiivse sisutootjana.

Ka lapsed peavad tehnoloogia ja tegevuskeskkonna muutustega üha kiirenevas tempos kaasas käima. Nad jõuavad interneti digimaailma juba väiksest peale, seda nii täiskasvanute poolt neist avalikustatud teabe kaudu kui ka iseseisvate meediakasutajatena. Kui täiskasvanud avaldavad meedias enda kohta teavet, siis avalikustavad nad teistele ka laste elu üksikasju. Mõned lapsed teevad internetiga tutvust juba imikuna vanema süles, jälgides tolle tegutsemist. Arvutus- ja kirjutamisoskuse lisandudes suureneb ka laste iseseisev internetikasutus. Lapsed hakkavad üha varasemas nooruses võrgus tegutsema ja täiskasvanute maailma teadvustama.

Laste uudishimu, eelarvamuste puudumine ja tehnoloogiline valmidus avavad neile ukse tegevuskeskkonda, mille mõistmiseks ja tõlgendamiseks ei ole neil veel täielikke oskusi. Avalikus meedias leidub igasugust sisu, mida eri inimesed kasutavad eri otstarbel. Laps võib leida sisu, mis on talle häiriv ning paneb teda muretsema, või teda võidakse juhtida kahjuliku suhte või tegevuseni. Probleem on ka asjaolu, et täiskasvanutel on keeruline muutunud meediakeskkonnas laste õiguste rikkumisi ära tunda. Probleemide ennetamine ja abivajadus võivad jääda tähelepanuta.

2. Laste seksuaalne väärkohtlemine

Lapse õigus kaitsele

Igal lapsel on õigus puutumatusse ning õigus kasvada ja elada rahu ilma seksuaalse ahistamise või väärkohtlemise kogemusega. Igal riigil on kohustus kaitsta lapsi riiklike seadustega, mis tuginevad inimõigusi käsitlevatele lepingutele. ÜRO lapse õiguste konventsioon (1989) võeti vastu eesmärgiga kaitsta lapse erivajadusi ja huve, Eesti Vabariik ühines konventsiooniga 26. septembril 1991. aastal

Lapsi käsitletakse täiskasvanutest haavatavama rühmana, kes vajavad erilist kaitset ja hoolt, mis tagaks nende õigused tasakaalustatud kasvule ning arengule. ÜRO lapse õiguste konventsiooni kohaselt:

- on igal lapsel õigus elule, ellujäämisele ja arengule;
- on igal lapsel õigus oma arvamusele ja sellega arvestamisele;
- on kõik lapsed võrdsed ja kedagi ei tohi tõrjuda;

- tuleb nii üksikut last kui ka lasterühma puudutavate plaanide ja otsuste tegemisel arvestada lapse huvidega.

Laste kaitsmine seksuaalse väärkohtlemise eest on seotud põhi- ja inimõiguste kaitsega. Lapse õiguste konventsiooni artikli 34 kohaselt on igal osalisriigil kohustus kaitsta lapsi igasuguse seksuaalse ekspluateerimise ja seksuaalse ärakasutamise eest¹.

Lapse seksuaalne väärkohtlemine

Lapse seksuaalne väärkohtlemine on tõsine lapse heaolu ja arengut kahjustav tegu. Seksuaalne väärkohtlemine on lapse kaasamine seksuaalsesse tegevusse, mille sisust ta ei saa täielikult aru, millele ta ei ole võimeline andma adekvaatset nõusolekut ning mis astub üle seadustest või ühiskonna sotsiaalsetest normidest². Väärkohtlemine ei eelda kehalist kontakti ja selle kahjulik toime ei olene üksnes kehalisest kontaktist.

¹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/24016>

² http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/laste_ja_noorte_seksuaalse_vaarkohtlemise_leviku_uuring_2015_0.pdf; vt Butchart et al. 2006

• Lapse seksuaalne väärkohtlemine on seksuaaltoiming – suguuhe või muu sugulise iseloomuga tegu – noorema kui 14-aastase ja täiskasvanu vahel. Alla 18-aastase puhul on seksuaalne väärkohtlemine seksuaaltoiming täiskasvanu poolt, kellest alaealine on sõltuv (nt pereliige, hooldaja) või omab lapse suhtes saavutatud mõjuvõimu (nt õpetaja, treener) või usaldust (nt nõustaja, tugiisik). Eestis ei ole alla 18-aastaste omavahelelised seksuaalsuhted keelatud ega karistatavad, kui need on vabatahtlikud ja neis puudub vägivald, sund või mõjutamine. Küll aga ei tohi ka 14-18-aastane osta alla 18-aastaselt seksi, internetis vaadata või alla laadida lapse seksuaalset väärkohtlemist esitavaid materjale ega teisi lapsi seksuaalselt väärkohelda jms. Sugulise iseloomuga teod alla 10-aastase lapsega on keelatud aga igal juhul³.

Seksuaalne väärkohtlemine võib toimuda mitmel moel. See võib olla näiteks puudutamine, ahvatlemine või sundimine suudlema, tegema suuseksi või olema suguuhtes, aga ka seksuaaltoimingute või pornograafilise materjali näitamine lapsele. Internetis võivad seksuaaltoiminguteks olla seksuaalse tooniga sõnumite või piltide edastamine või enda seksuaalne näitamine veebikaamera kaudu või endast seksuaalse tooniga piltide saatmise palumine või veebikaamera kaudu alastuse näitamise palumine⁴.

Enamik väärkohtlemise juhtudest toimub laste või noorte lähiümbruskonnas ja see võib toimuda väga erinevates sotsiaalsetes tingimustes. Sageli on lapse seksuaalne väärkohtleja keegi tuttav isik tema lähiringkonnast. Eestis oli 2015. aastal laste vastu toime pandud seksuaalse enesemääramise vastastes tegudes kolmveerandil juhtudel teo toimepanija kannatanule tuttav: 25% pereliige või sugulane, 1% koolikaaslane, 49% muu tuttav⁵. Lapse vanuse kasvades ja elukeskkonna avarudes suurenevad ühtlasi väljastpoolt pärit isikute võimalused lapsega ühendust võtta. Internetis toimuvate seksuaaltoimingute korral on kõige sagedamini tegemist lapsele varem tundmatu isikuga⁶. Ka lähisuhtes alguse saanud väärkohtlemine võib jätkuda internetis.

Lapse seksuaalse väärkohtlemise korral ei ole küsimus üksnes seksuaaltoimingutes. Väärkohtleja peab teise inimese huve ja õigusi kehtetuks ning kasutab lapse mõistmatust, heausklikkust, püüdlikkust ja nõrgemat positsiooni oma eesmärkide saavutamiseks ära. Eriti raske on juhtunu tegelikku tähendust ja olemust mõista juhul, kui laps on teo toimepanijat usaldanud.

Lastega seksuaalset kontakti otsivad isikud moodustavad nii oma hoiakute kui ka tausta poolest üsna heterogeense rühma. Tegemist võib olla nii meeste kui naiste, noorte või täiskasvanute,

³ <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/mis-laste-seksuaalne-vaarkohtlemine/milliseid-lapse-vastu-suunatud-seksuaalsed-tegusid-loetakse>

⁴ Toimetaja märkus

⁵ http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_2015.pdf (vt lk 46)

⁶ http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/kuritegevus_eestis_2015.pdf (vt lk 49)

eestlaste või välismaalastega. Taustal võib olla seksuaalne huvi, mis on suunatud just nimelt lastele, aga nad ei pruugi alati eelistada seksuaalses mõttes ainult lapsi. Lapse seksuaalse väärkohtlemiseni võib jõuda siiski ka selline noor või täiskasvanu, kelle esimene seksuaalne huvi ei ole tegudest hoolimata sugugi lastele suunatud.

Osale neist isikutest on peamine eesmärk seksuaalse sisuga piltide hankimine.

Lapsele seksuaalselt lähenenud ja tema seksuaalses väärkohtlemises süüdi mõistetud isikule on omane, et ta ei mõista lapse õigusi ega oma tegude kahjulikkust⁷ ning nende sageli pikaajaset mõju lapsele või ei hooligi sellest.

14-aastaselt on seaduse kohaselt õigus seksuaalsele enesemääramisele. Täisealise isiku poolt noorema kui neljateistaastase isikuga suguuhtesse astumine või muu sugulise iseloomuga tegu on kuritegu. Täisealise isiku poolt noorema kui 18-aastase isikuga suguuhtesse astumine või muu sugulises iseloomuga teos toimepanemine ära kasutades kannatanu sõltuvust süüdlasest või kuritarvitades saavutatud mõjuvõimu või usaldust, on kuritegu.

Sõltumata vanusest on inimese tahte vastaselt temaga suguuhtesse astumine või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemine vägivallega või ära kasutades tema seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama, kuritegu.

Nooremat kui 18-aastast isikut pornograafilises või nooremat kui 14-aastast isikut pornograafilises või erootilises situatsioonis kujutava pildi, kirjutise või muu teose või selle reproduktsiooni valmistamine, omandamine või hoidmine, teisele isikule üleandmine, näitamine või muul viisil kättesaadavaks tegemine on kuritegu.

Nooremale kui 14-aastasele isikule pornograafilise teose või selle reproduktsiooni üleandmine, näitamine või muul viisil teadvult kättesaadavaks tegemine või sellisele isikule seksuaalse väärkohtlemise näitamine või sellise isiku nähes suguuhtesse astumine või muul viisil teadvult tema seksuaalne ahvatlemine on kuritegu.

Alla 18-aastase isikuga rahalise tasu või mis tahes muu hüve eest suguuhtesse astumine või tema suhtes muu sugulise iseloomuga teo toimepanemine on kuritegu.

Alla 18-aastasele, kes ei ole võimeline toimunust aru saama, või alla 14-aastasele kohtumisetepaneku tegemine või kohtumisetepaneku sõlmimine ning selle toimumise ettevalmistamine eesmärgiga panna toime seksuaalse iseloomuga tegu, on kuritegu.

⁷ Isik võib ka mõista, aga ei suuda enda käitumist kontrolli all hoida. Käitumist võimendab nt alkoholi-, narkosõltuvus vms tegurid, mis suurendavad ebastabiilsust. Toim. Märkus

Kui sageli esineb laste seksuaalsed väärkohtlemist?

Laste seksuaalse väärkohtlemise tegelikku esinemismäär on keeruline välja selgitada. Seda ei osata kas ära tunda või pidada kahjulikuks või veel vähem kuriteoks, mistõttu sellest ei teavitata ka ametkondi. Peale selle võivad takistada sellest rääkimast häbi- ja süütunne⁸.

Seksuaalne väärkohtlemine puudutab nii tüdrukuid kui ka poisse. Ilmsiks tulnud juhtumites on tüdrukud sagedamini ohvrid kui poisid⁹. Hoolimata sugupoolte statistikast võib oletada, et poiste seksuaalne väärkohtlemine on rohkem levinud, kui seda teame. Poiste väärkohtlemise ilmsikstulekut võib mõjutada see, et nad vaikivad selle kohta tüdrukutest sagedamini. Poistele võib väärkohtlemisest rääkimine ning abi otsimine olla mehe rollikäsitluse ja -ootuste tõttu raskem kui tüdrukutele. Asjast kõnelemist võivad raskendada ka hirm homoseksuaaliks tembeldamise ees või käsitlused mehe rollist seksuaalsuhetes¹⁰.

Eestis registreeriti 2015. aastal 420 last kahjustavat seksuaalkuritegu. Nendest juhtumitest 204 puhul oli tegemist seksuaalse enesemääramise vastaste kuritegudega ehk nõ kontaktsete alaealise kannatanuga seksuaalkuritegudega. Ülejäänud 216 juhtumil oli tegemist pornograafiasüütegude, lapseaealise seksuaalse ahvatlemise ning peibutamise süütegudega¹¹.

2015. aastal viidi Eestis läbi (Soo jt 2015)¹² „Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuring“, mille eesmärk oli välja selgitada 16–18aastaste Eesti noorte kokkupuude seksuaalse väärkohtlemisega, selle riskitegurid, tagajärjed ning abi saamise viisid juhtunu korral. Uuringu tulemusena selgus, et laste seksuaalne väärkohtlemine on üsna levinud. 32% 16–18-aastastest noortest on kogenud oma elu jooksul vähemalt ühte väärkohtlemisena käsitletud tegu¹³ väljaspool interneti keskkonda. 30% noortest on kogenud vähemalt ühte seksuaalse ahistamise juhtumit, peamiselt käperdamist (25%) ja alasti eksponeerimist (11%). Seksuaalvägivalda on kogenud iga kümnes noor, sh 5% on sunnitud

⁸ Sageli on põhjuseks ka teadmatus, kuhu teatada. Toim. märkus

⁹ http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumentid/laste_ja_noorte_seksuaalse_vaarkohtlemise_leviku_uuring_2015_0.pdf

¹⁰ Aaltonen 2012. Turvataitoja nuorille – opas sukupuolise häirinnas ja seksuaalsete väkivaltade ennetamiseks. Terveystiete ja hyvinvoinnin laitos

¹¹ <http://www.kriminaalpoliitika.ee/et/statistika-ja-uuringud/kuritegevus-eestis>.

¹² www.kriminaalpoliitika.ee/lasteuuring Soo, K., Lukk, M., Ainsaar, M., Beilmann, M., Tamm, G., Espenberg, K., Murakas,

R., Arak, T., Aksen, M., Vahaste-Pruul, S., Kutsar, D. (2015). Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemiseleviku uuring. Tartu: Tartu Ülikool

¹³ Vt täpsemalt uuringust. Uuringus kasutatakse uuritava fenomeni katuserminina seksuaalsed väärkohtlemised = seksuaalne ahistamine ja seksuaalse vägivallana käsitletavad teod.

olema seksuaalvahekorras. Tüdrukute seas on poistega võrreldes oluliselt rohkem seksuaalset väärkohtlemist kogenud isikuid (47% vs. 19%). Kui seksuaalset ahistamist on kogenud enim eesti keelt rääkivad neiu (48%) ja seejärel vene või muud keelt kõnelevad tüdrukud (34%), siis seksuaalvägivalla all kannatanute puhul on järjestus vastupidine – enim muukeelsed tüdrukud (20%) ja siis eesti keelt rääkivad tüdrukud (15%). Seksuaalse ahistamisega on kokku puutunud võrdne määr eri kodukeelega poisid (17%), seksuaalvägivalla on muud keelt rääkivad poisid kogenud veidi enam kui eesti keelt rääkivad poisid (osakaalud vastavalt 6% ja 3%). Iga kuues noor on kogenud veebipõhist seksuaalset väärkohtlemist, tüdrukud rohkem. Uuringust ilmnisid ka mõningased erinevused eesti ja vene keelt eelistavate noorte seas, näiteks kõige sagedasem kokkupuude seksuaalse internetipõhise väärkohtlemisega on vene keelt eelistavatel 18–19aastastel tüdrukutel. Samas on nii eesti keeles vastanud 18–19aastastel tüdrukutel kui ka poistel ohvrikoostumuste sagedus sarnane.

Lapsega seksuaalset kontakti otsivad isikud võivad püüda jõuda sageli mitme lapseni korraga¹⁴. Lapse õiguste kaitsmisel tuleb võtta vastutus ka teiste laste ohutuse eest. Isegi kui olukord ei jõudnud veel tõsiseks minna, on oluline anda politseile teada seksuaalsest lähenemisest lapsele – teiste laste turvalisuse nimel.

¹⁴ <http://frantic.s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/2016/02/01155018/Lasten-kokema-seksuaalinen-h%C3%A4irint%C3%A42011.pdf>

3. Interneti roll seksuaalses väärkohtlemises

Võrgusuhtlus

Lugemis- ja kirjutamisoskuse lisandudes laienevad laste tegevus ja sõbrasuhted ka interneti. Suhtlusviisid mitmekesisuvad. Internetist on saanud nii mõnegi jaoks oluline kanal inimsuhete hoidmiseks, uute suhete loomiseks ning oma identiteedi väljendamiseks ja sotsiaalse positsiooni määramiseks. Olulisi inimsuhteid luuakse ja hoitakse ülal nii võrgus kui ka mujal lapse elus ettetulevates sotsiaalsetes olukordades. Mõnele piisab inimese oma võrgustikku lülitamiseks sellest, et too paistab olevat kellegi sõbra sõber, mõni võtab vastu ka täiesti tundmatuid. Juhuslikke ja pikema aegseidki kontakte luuakse ka eriteemalistes foorumites või mängudes.

Sotsiaalmeedia pakub võimalust end väljendada, oma identiteeti luua ja iga päev suhelda. See muudab inimestevahelist suhtlust ja kokkuvõlulustunnet. Meedia avatus ja avalikkus ei ole üksnes positiivne, vaid sellel on ka oma pahu-pool. Võimalike ohtude kätte võib sattuda nii enda kui ka teiste tegevuse kaudu, esmajoones aga teatud inimeste kurjade kavatsuste tõttu.

Noored on enamasti interneti ohtudest hästi

teadlikud. Samas aga ei usuta, et võrgus tegutsemise või sealsete suhetega seotud ohtude ja nende tagajärgedega tuleb endal kokku puutuda. Noored on ebakindlad, nad otsivad heakskiitu ja tahavad luua uusi inimsuhteid. Kõik see muudab nad vastuvõtlikuks, kui mõni huvitatud isik tahab hakata nendega suhtlema. Noore elukogemusest ei piisa siiski tingimata alati, et hinnata internetis ühendust võtja huvi tegelikke tagamaid ja tähendust või ei peetagi seda üldse oluliseks.

Võrgus suheldakse mõnevõrra teistmoodi kui päriselus toimuvatel kokkusaamistel. Seal võib olla lihtne rääkida nii tuttavate kui ka võõrastega. Võib otsejoones ja kiiresti asja juurde minna, aga jutuaajamine võib areneda ka sügavaks ja usalduslikuks. Selleks et jutt jookseks, peab kiiresti reageerima ja teise sõnumile vastama. Selline intensiivsus haarab kergesti kaasa. Teist inimest tõlgendatakse tema saadetud sõnumite ja nendest jääva mulje põhjal, mida aga ilustavad sageli enda ootused ja lootused.

Anonüümsus ja füüsiline distants tugevdavad tunnet, et asi on kontrolli all. Need võivad ka julgustada noori laskma end tõmmata sellistesse vahetutesse, eksperimenteerivatesse või isegi kompleksivabadesse vastastikustesse suhetesse,

milleks päriselus tingimata valmis ei oldaks. Noorte loomupärane huvi seksiteema vastu ja ohtlikkuse võlu võivad viia selleni, et nad lasevad tõmmata end riskantsetesse vastastikustesse suhetesse või tegutsevad ilma tagajärgedele mõtlemata.

Mõned inimesed kasutavad internetti ka seksuaalsetel eesmärkidel kas siis ühepoolselt või vastastikustes suhetes teiste inimestega. Täiskasvanute meelelahutusportaalides on suhtlemine põhimõtteliselt seksuaalset laadi ega ole mõeldud noorematele kui 18-aastastele. Täiskasvanute vaheline tegevus, mis tugineb vabatahtlikkusele ja kummagi osalise õiguste austamisele, on igaühe vaba valik. Seksuaalsete suheteni jõudmine internetis kujutab endast sellegipoolest alati ohtu. Isegi tundmatuga veebikaamera kaudu seksimisel ei ole mingit garantiid, et see püsib salajas.

Seksuaalne väärkohtlemine internetis

Interneti võimalusi vastastikuseid suhteid luua kasutavad ära ka sellised isikud, kelle eesmärk on astuda lapse või noorega seksuaalsesse kontakti. Nende motiivid võivad olla erinevad. Neist mõne seksuaalse huvi objekt on just nimelt lapsed ja noored, teiste jaoks ei ole vanusel tähtsust.

Mõne esmaeesmärk võib olla seksuaalse pildimaterjali kogumine. Nii noored kui ka täiskasvanud ei ole sageli piisavalt hästi teadlikud ega saa aru, kust jooksevad seadusliku ja seadusevastase või sobiva ja sobimatu piirid.

Noorem kui 14-aastane, teatud juhtudel ka noorem kui 18-aastane¹⁵, ei saa anda seksuaalseks läbikäimiseks nõusolekut. Seaduses sätestatud vanusepiirist noorema lapse vastu toime pandud seksuaaltoiming arvestatakse lapse seksuaalseks väärkohtlemiseks nii internetis kui ka mujal. Eestis ei hõlma eapiir 10–17-aastaste endi seksuaalset läbikäimist. Kui tegemist on alaealiste omavahelise kokkuleppelise tegevusega, siis on arengutaseme hindamine igal konkreetsel juhul kohtu pädevuses¹⁶. Internetis võib seksuaalne väärkohtlemine toimuda nii sõnaliselt, pildiliselt kui ka veebikaamera kaudu. Kontakt võib piirduda ainult internetiga, aga see võib viia ka kohutumiseni päriselus. Internetis võib last kuritarvitada ka tema lähiringkonda kuuluv isik.

Last seksuaalselt väärkohtleva isiku tegevus võib olla teadlik ja sihipärane ning selle eesmärk võib olla lapsega kontakti loomine, mis viiks seksuaalsuhteni. Sageli võtab lapsega internetis seksuaalsetel eesmärkidel ühendust inimene, kes on lapsele tundmatu ja kes püüab seda teha mitme lapsega samal ajal.¹⁷ Suurem osa lastest suu-

¹⁵ Karistusseadustik sätestab, mis juhtudel ka noorem kui 18-aastane ei saa anda nõusolekut

¹⁶ Seksuaalse enesemääramise eapiiri muutmise analüüs. Kaire Tamm, Tuuli Ploom, Justiitsministeerium 2011 <http://www.digar.ee/arhiiv/et/raamatud/42311>

¹⁷ <http://frantic.s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/2016/02/01155018/Lasten-kokema-seksuaalinen-h%C3%A4irint%C3%A42011.pdf>

dab end tõenäoliselt kaitsta ja ohtlikke suhteid ei teki¹⁸. Lapse enda või ta sõprade avalikkusele nähtav profiilis kirjeldatud info suurendab tõenäosust, et tundmatud isikud võivad ühendust võtta¹⁹.

Kontakti võtmine võib olla püüe luua lapsega kas sõnumite või veebikaamera kaudu spontaanne seksuaalsuhe. Sellisel juhul on sõnumite sisu juba algusest peale või üsna varsti otseselt seksuaalne või flirtiv. Kohatult ja seksuaalse tagamõttega võidakse võtta ühendust mistahes sotsiaalseid suhteid võimaldavates foorumites²⁰. Veebikaameraühendus ja omavaheliste kiirsõnumite saatmine muudab suhte isiklikumaks ja salajasemaks ning suurendab ohtu, et jõutakse ebavõrdsesse suhtesse, mida ei suudeta hallata.

Laps võib vastata sellisele kontaktivõtmisele uudishimust, põnevusest või vahel ka lihtsalt ajaviiteks. Seks võib tunduda huvitav või ajada segadusse, üllatada ja tunduda veider²¹. Kogetud anonüümsus võib muuta nii lapse kui ka väärkohtlemise plaaniga täiskasvanu käitumist ja nõrgendada nende kontrollivõimet. Anonüümsus võib anda julgust juurde ja tekitada vale ettekujutuse, et tegudel ei ole väljaspool interneti mingit tähtsust. Ilmsikstuleku oht võib kogetud anonüümsuse tõttu tunduda ainult mõttevälga-

tusena, ehkki tegelikkuses on võimalik pea kõiki vajaduse korral jälitada.

Seksuaalne toon võib tekkida vastastikustesse suhetesse ka tasahilju pikemaajalise suhtlemise käigus. Väärkohtlemist kavandav isik võib eri moel katsetada, kuidas laps reageerib seksile viitavatele kommentaaridele, piltidele või vihjetele. Eesmärk on luua lapsega püsiv ja usalduslik vastastikune suhe, milles kuritarvitamist plaaniv isik juhib lapse tegevust. Nõudes ja paludes lapselt konfidentsiaalsust, hägustab teo toimepanija lapse arusaama sellest, kust jooksevad viimase piirid²².

Puudulik arusaam seaduse piiridest ja seksuaalsuhetega seotud ohtudest võib muuta lapse väärkohtlemisele vastuvõtlikuks. Laps võib jätkata suhtlemist uudishimust, põnevusest või ka selle tõttu, et ta kogeb heakskiitu või mõistmist. Samuti võib ta kujutleda, et suhe põhineb tõelisel armastusel või armumisel. Tal ei ole tingimata oskusi, et mõista väärkohtlemist plaaniva isiku tegelikke eesmärke ega nende kahjulikkust ja kuritegelikku olemust. Tegevuse normaliseerumine kahe inimese omavahelistes suhetes, lapse ettekujutuse moonutamine ja kohusetundele rõhumine muudavad suhtest väljaastumise lapse jaoks veelgi raskemaks.

¹⁸ <https://lisedesignunit.com/EUKidsOnline/index.html?r=64>

¹⁹ http://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2016/02/01123848/Grooming-raportti_final1.pdf

²⁰ http://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2016/02/01123848/Grooming-raportti_final1.pdf

²¹ http://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2016/02/01123848/Grooming-raportti_final1.pdf (lk 14)

²² http://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2016/02/01123848/Grooming-raportti_final1.pdf (lk 13)

Eriti just seksuaalsuhe veebikaamera kaudu sisaldab ohtusid, mida ei noored ega täiskasvanudki oska piisavalt hästi hinnata. Seksimine veebikaamera kaudu võib tunduda ohutu ja kahjutu. Kõike on aga võimalik salvestada. Vastaspoole tegelik eesmärk võibki olla seksuaalvahekorra salvestamine pildimaterjalina, mida saab edasi jagada. Ennast puudutava delikaatse pildimaterjali või teabe avalikkusesse või teiste kätte sattumise oht võib tunduda põhjendamatu. Ebakindlus ja abituse tunne teo toimepanija ülevõimu ja kasvavate nõudmiste ees võib tekitada masendust ega lase aru saada, et olukorrale on võimalik leida lahendus²³.

Pildimaterjali osakaal väärkohtlemises

Internet on avanud juba alates 1990. aastatest pornograafilisele materjalile uue, ülemaailmse turu, kus seda müüakse ja levitatakse nii avalikult kui ka privaatset. Materjali toodetakse ja pakutakse sellest eri põhjusel huvitatutele nii seaduslikult kui ka kohatult ja seadusevastaselt.

Pornograafia eesmärk on tekitada seksuaalset erutust. Osa tarbijaid soovib üha rohkem või üksikasjalikumalt ja uuemat materjali ning on valmis selle eest ka raha välja käima. Eriti just nn *hardcore* (detailne) pornograafia on muutunud varasemast veelgi räigemaks ja spetsiifilisemaks, mida on üha selgemalt näha ka avalikel lehekülgedel pakutavast pornograafilisest materjalist.

Seksuaalsetel eesmärkidel kasutatakse ka laste pilte. Mõnele võivad ka tavalised laste pildid olla seksuaalse tähendusega. Lapse seksuaalset väärkohtlemist kujutav pildimaterjal valmib enamasti lapse tegeliku seksuaalse väärkohtlemise käigus. Tõeline seksuaalkuritegu toimub kõige sagedamini lapse lähiümbruses ja selle sooritab mõni lapsele tuttav isik. Niisugustes seadusevastastes materjalides on tihti tegemist seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud väikeste lastega.

²³ http://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2016/02/01123848/Grooming-raportti_final1.pdf

Seadus kaitseb nooremaid kui 18-aastaseid isikuid, keda on mõjutatud osalema lapse seksuaalset ärakasutamist kujutava pildi või video valmistamises. Isik, kes valmistab, omab, hoiab või levitab pilti või videot, millel on kujutatud lapse seksuaalset väärkohtlemist, paneb toime kuriteo.

Mure ei piirdu siiski vanusepiiride ega seaduses sätestatuga. Seksuaalset pildimaterjali tahetakse saada, valmistatakse ja levitatakse mistahes vanuses inimestest.

Seaduses on sätestatud piirid, millest alates on tegemist kuriteo toimepanemisega.

Seadus kaitseb ka sätestatud vanusepiirist vanemaid isikuid seksuaalse väärkohtlemise eest. Muu hulgas on seaduse kohaselt keelatud nooremat kui 18-aastast isikut pornograafilises või nooremat kui 14-aastast isikut pornograafilises või erootilises situatsioonis kujutava pildi, kirjutise või muu teose või selle reproduktsiooni valmistamine, omandamine või hoidmine, teisele isikule üleandmine, näitamine või muul viisil kättesaadavaks tegemine.

Seadusevastane on ka seksi ostmine nooremalt kui 18-aastaselt või selle üritamine.

Delikaatse pildimaterjali, teabe või väite levitaja võib jääda süüdi ka eraelu riivava teabe levitamises ja au haavamises.

4. Kuidas lapsi seksuaalse väärkohtlemise eest kaitsta?

Täiskasvanu kohalolek ja hool

See, mida laps juba vastsündinust peale lähedastes suhetes kogeb, suunab tema edasist arengut ning mõjutab lapse ja täiskasvanu vahelise kiindumussuhte ja usalduse teket. Vanema ja lapse vaheline suhtlemine on kiindumussuhte alus. Varane kiindumussuhe võib mõjutada seda, kuidas laps loob hiljem sotsiaalseid suhteid ja loodab täiskasvanu kaitse peale.

Lapse kasvamise ja eneseusalduse tekke seisukohalt on kõige tähtsam, et ta usaldab ohutuid täiskasvanuid, ning et ta kuulatakse ära ja talle tullakse vastu. Kindlalt kiindunud laps suhtleb aktiivselt vanematega ja usaldab nii neid kui ka teisi usaldusväärseid täiskasvanuid võimalikes probleemolukordades hõlpsamalt. Kiindumussuhe tugevdab lapse arenevat eneseusaldust ja parandab tema oskusi tulla toime tagasilöökidega. See soodustab empaatiat, lähedust ja ohutuid inimsuhteid ka hilisemas elus.

Vanemate ja täiskasvanute kohalolek ning osalus laste elus on mistahes väärkohtlemise ennetamise seisukohalt väga oluline. Kohalolekule ja hoolele

rajatud suhe vanemate ning teiste täiskasvanutega kaitseb last. Kui laps vajab abi, siis on tähtis, et tema lähiringkonda kuuluks usaldusväärseid täiskasvanuid, kellele võib rääkida oma asjadest, sh muredest ja hinge vaevavatest kogemustest.

Väärtustamine ja hea eneseusaldus kui jõuvaru

Hea eneseusaldus on lapse peamine jõuvaru. Iga lapse ja noore eneseusalduse alus on enda väärtustamine just sellisena, nagu ta on. Positiivsed elukogemused ja väärtustamise tunne tugevdavad lapse ja noore arenevat eneseusaldust. Lapse eneseusaldus ning oskus ohtusid hinnata ja oma tegevust juhtida arenevad tasapisi teistega suhtlemise kaudu.

Hea eneseusaldus ja enesevalitsemise oskused suurendavad lapse motivatsiooni ning oskusi oma elu juhtida. Eneseusaldus aitab suhtuda elus ette tulevatesse õnnestumistesse ja ebaõnnestumistesse ning pettumustesse tegelikkusega arvestaval ja ennast väärtustaval moel. Kinnistub kogemus, et teda aktsepteeritakse ja tal on võimalik oma elu juhtida. Lapse kogemus endast

kui väarikast ja kaitsmist väärt inimesest aitab tal toime tulla ka olukordades, kus ta peab enda piire kaitsma.

Lapsed vajavad eneseusalduse ja positiivse kehakuvandi tugevdamist ning enesevalitsemise võtteid, mis parandavad nende oskusi ja aktiivsust oma tegevuse juhtimisel. Täiskasvanu ülesanne on toetada lapse eneseusaldust ja väarikust ning anda talle tervist, heaolu ja positiivseid inimsuhteid tagavaid teadmisi ja oskusi, mis aitavad lapsel tulla toime ka probleemolukordades.

Sõbrasuhted kui oluline turvavõrgustik

Sõbrasuhtel on lapse ja noore heaolule oluline mõju. Mida enam liigub lapse elu kodust väljapoole, seda laiemaks muutub ka tema sõpradering ja mitmekesisemaks sotsiaalsed suhted. Laste omavahelised sõprussuhted muutuvad nende vanuse kasvades üha olulisemaks. Eakaaslastega harjutatakse, kuidas sotsiaalsetes suhetes käituda. Koduväliste suhete tähtsus suureneb veelgi, kui lapsed hakkavad harjutama vanematest iseseisvumist.

Head sõbrasuhted annavad kogemuse, et last aktsepteeritakse ja ta võetakse kampa, mis mõjutab positiivselt tema eneseusalduse arengut ja eneseväarikustunnet. Sõprussuhted suurendavad ka

lapse turvalisust ja sotsiaalset võrgustikku ning kaitsevad teda allutavate inimsuhete eest.

Sõpruse ning usaldusväärsete ja teist osalist austavate inimsuhete üle arutlemine täiskasvanuga aitab lapsel luua häid inimsuhteid. Sotsiaalsete oskuste tugevdamine aitab leida sõpru ja õpetab hindama inimsuhetes ette tulevaid probleeme, samuti end kahjulike lähenemiste eest kaitsma. Oma tegutsemismotiivide ning teisi austava ja väärtustava käitumise üle arutlemine kaitseb last kahjulikku tegevusse sattumise eest.

Täiskasvanu kohustus on sekkuda mistahes väärkohtlemisse ja õpetada lapsele häid tegutsemisviise, kuidas ta saab ennast kiusamise, allasurumise, vägivalda, ahistamise, väärkohtlemise või mistahes halva kohtlemise eest kaitsta. Lapsed peavad saama ka teavet keha puutumatus kohta ja selle kohta, kuidas kaitsta suhetes oma õigusi ning austada teiste seatud piire.

Täiskasvanute huvi laste internetikasutuse vastu

Täiskasvanute siiras huvi laste elu vastu ja selles osalemine on parim viis neid kaitsta. Vanem peaks soovitatavalt teadma, mida tema laps teeb, ning kus, kuidas ja kellega ta veedab aega, olgu siis kodust väljaspool või arvuti, mänguseadme

või mobiiliga internetis. Positiivne suhtumine, huvi ja juhendamine annavad lapsele kindlustunde ja julguse avatud meedias ringi toimetada. Selleks et mõista paremini eri sõnumeid ja internetis eri alustel tegutsevaid inimesi ning nende motiive, on lastel vaja täiskasvanute tuge ja oskusi. Siiras jutuajamine inimeste tegutsemisviisidest internetis aitab hinnata võimalikke lähene-misi realistlikumalt, tegutseda kaalutletumalt ja seista oma õiguste eest.

Lapsega võiks rääkida sellest, kas ta on sattunud internetis kohatu tegevuse või ahistava sisu peale, mida tal on keeruline mõista. Avalikus meedias leidub igasugust sisu ja ka kohatut käitumist. Võrgusuhtluse ning tegevuse käigus tekkinud mõtete ja tunnete üle võib koos arutleda. Laps peab olema võimalikes probleemolukordades kindel, et ta saab ka vigadest ja häbistavatest asja-dest rääkida ning et täiskasvanu tuleb appi. Siiras huvi ja võrdne kohtlemine eeldavad ka täiskas-vanult oskusi asetada ennast kellegi asemele, kes õpib võõrast tegevuskeskkonda tundma.

Seksuaalsusest tuleb rääkida

Seksuaalsus on inimese lahutamatu ja inimlik osa juba tema sünnist saadik. Seksuaalne areng on terviklik protsess, mille jaoks vajab laps turvalisi kiindumus-suhteid ja täiskasvanute tuge. See toi-mub tasapisi eri etappide kaupa, mis on seotud

lapse üldise arengu ja nendega seotud arengu-ülesannetega.

Põhiteave seksuaalse arengu ja murdeea kohta seab lapse valmis loomulikuks suhtumiseks oma seksuaalsesse arengusse, kui see aeg ükskord kätte jõuab. Seksuaalsusest rääkimine ja teema käsitlemine tuleb siduda lapse ja noore õigusi austavalt tema arenguetappidega.

Arutlemine, järjekindlus ja lugupidav suhtu-mine lastesse suunab lapsi nii enda kui ka teiste inimeste piire austama. Täiskasvanud saavad anda keha väärtustamise ja austamise kogemust lapsele edasi hoole, kaitse ning positiivse suh-tumisega. Täiskasvanu sundimatu ja aktseptee-riv suhtumine enda kehasse ja seksuaalsusesse annab lapsele mudeli, mis tugevdab tema posi-tiivset kehakuvandit, eneseusaldust ning oma piir-ide äratundmist. Last väärtustav, seksuaalintervist edendav ja positiivne seksuaalsusest rääkimise viis on hea eeldus ka probleemide ennetamisele.

Laste ja noorte seksuaalintervise ning seksuaalse arengu edendamine tugineb inimõigustele. Maailma Seksuoloogia Assotsiatsioon (World Association for Sexual Health, WAS) koostas 1999. aastal seksuaalõiguste deklaratsiooni, milles on määratletud kõigi inimeste seksuaalõigused. Deklaratsiooni täiendatud versioon kiideti assot-siatsiooni poolt heaks 2014. aastal http://www.worldsexology.org/wp-content/uploads/2013/08/declaration_of_sexual_rights_sep03_2014.pdf

Nõuandeid lapse kaitsmiseks ja jutuajamiste toetamiseks

Last on võimalik kaitsta mitmel moel. Näiteks seksuaalkasvatus, turvameetmete õppimine ja meediakasvatus pakuvad erialaspetsialistile võimalust parandada laste valmisolekut kaitsta ennast ka seksuaalse väärkohtlemise eest. Iga täiskasvanu saab olla lapsele toeks ning suunata teda oma piire ja õigusi kaitsma.

Anname mõned nõuanded, mis aitavad korraldada jutuajamisi teemal, mida saab internetis ise enda kaitseks ära teha.

Kõik ei ole see, millena näib. Kui midagi tundub olevat liiga hea, et olla tõsi, siis ilmselt see ei olegi tõsi. Vastaspool, kes näitab internetis üles liiga palju huvi ning jagab komplimente ja imetlust, ütleb seda arvatavasti ka paljudele teistele.

Võõrale ei ole vaja endast liiga palju avada. Interneti anonüümsus on hõlpsasti murtav müüt: natuke siit, natuke sealt – ja juba ongi sinu tegelik isik kindlaks tehtud. Hoolitse oma privaatsussätetes selle eest, et jagad teavet enda kohta ainult soovitud isikutele.

Hoolitse oma ohutuse eest. Mõttele hoolega järele, enne kui annad kellelegi enda täpsed kontaktandmed või lepid internetis kohatud inimesega kokku kohtamise päriselus. Ära mine võimalikule kohtamisele üksinda ja lepi see alati kokku mõnda avalikku kohta, kus liigub ka teisi inimesi.

Alati ei ole vaja olla teiste meele järele. Sinu asi ei ole täita teiste lootusi ja sa ei pea end süüdi tundma, kui sa ei taha neid täita. Kuula oma sisetunnet ja ära karda öelda EI.

Isiklikud asjad ei kuulu avalikku meediasse. Saladused, seks ja muud privaatsed asjad ei kuulu avalikku meediasse. Kõik, mida sa internetis, vestlemise ajal või veebikaamera kaudu endast ja oma sõpradest jagad, võib tulla avalikuks ning sattuda valedesse kättesse. Austa nii enda kui ka oma sõprade privaatsust.

Mõtle, millist muljet sa tahad endast avalikkuses jätta. Paljastavad või peopildid võivad tuua sulle ja su sõpradele meelde toredaid mälestusi, aga internetis jagamise korral võib tekkida nendest muudes olukordades kahju.

Veebikaameraga tasa ja targu. Seksuaalsetel teemadel rääkimine või enda paljastamine veebikaamera kaudu on alati ohtlik. Kõike on võimalik salvestada, muu hulgas ka nii, et sina sellest midagi ei tea.

Igäihel on õigus seksuaalsele puutumatusse. Igal inimesel on vanusest olenemata õigus seksuaalsele puutumatusse ja kaitsele väärkohtlemise eest, seda nii internetis kui ka päriselus. Seadus kaitseb erilise rangusega nooremaid kui 14-aastaseid, aga ka kõiki alla 18-aastaseid. Seksi ostmine nooremalt kui 18-aastaselt või selle üritamine on seadusevastane. Seadusevastane on ka alla 18-aastast isikut pornograafilises või nooremalt kui 14-aastast isikut pornograafilises või erootilises situatsioonis kujutava pildi, kirjutise või muu teose või selle reproduktsiooni valmistamine, omandamine või hoidmine, teisele isikule üleandmine, näitamine või muul viisil kättesaadavaks tegemine.

Seisa oma õiguste eest. Ebameeldivatest ja piinlikest asjadest on võimalik üle saada. Räägi probleemidest julgelt, et neid oleks võimalik asjakohaselt lahendada. Kui mõni täiskasvanu läheneb sulle seksuaalselt, siis räägi sellest oma vanematele või mõnele muule täiskasvanule, keda sa usaldad. Kui vaja, võtke julgelt politseiga ühendust.

Hoia oma paroolid. Vali oma paroolid ja kasutajatunnused hoolikalt. Hoia paroolid üksnes enda teada ja muuda neid piisavalt sageli. Hoolitse ka selle eest, et oled kasutajatunnused salvestanud ja et neid on võimalik taastada kas võrguteenuse tuvastamisandmete või sellega seotud e-posti aadressi kaudu. Kui kasutad ühiskasutuses olevaid seadmeid, siis ära unusta iga kord pärast ühenduse katkestamist välja logida.

5. Lapsega kohtumine

Last väärtustav ja austav kokkusaamine

Lasteasutuses, noortekeskuses, huvikoolis jne töötav spetsialist (õpetaja, sotsiaaltöötaja, noorsootöötaja, treener jt) on kohustatud lapse ära kuulama ja teda probleemolukordades aitama. Last väärtustav ja austav kokkusaamine spetsialistiga eeldab täiskasvanult, et ta asetab ennast lapse olukorda ja kuulab tema kogemuse ära. Eetiline, lapse osalust soodustav tegutsemisviis on temaga kohtumise põhimõtteline alus. Selleks et säiliks usalduslik suhe, peab erialaspetsialist tegutsema avatult ja lapse kogemust austavalt.

Lapse kaasamine on tema õiguste elluviimise ja heaolu seisukohalt väga tähtis. Selle all peetakse silmas lapse võimalusi avaldada oma arvamust, mõjutada otsuse tegemist ja teha muudatusi. Lapse osalusega tagatakse tema olukorra ja arvamusega arvestamine. Osalus tähendab seda, et lapse arvamus ja mõtted kuulatakse ära ning võetakse teda puudutavates asjades arvesse. Osalus on vabatahtlik ja lapsel on alati õigus ka mitte osaleda. See tähendab, et tal on õigus võtta jutuks ka keeruline teema, ilma et erialaspetsialist

saaks sellest šoki või vaataks asjast mööda. Teisest küljest ei tohi last rääkima sundida. Laps otsustab ise, kui palju ta räägib.

Lapsega kokkusaamine või mure jutuks võtmine eeldab, et täiskasvanu suhtub lapsesse hästi ja võtab teda sellisena, nagu ta on. See eeldab avatust ja vajaduse korral ka oma arusaamade kõrvalejätmist. Kuulamine eeldab täieliku tähelepanu pööramist teise sõnadele ja nende tähendusele, ilma et samal ajal mõeldaks juba oma vastuse või tegutsemisviisi peale. Ühed ja samad sõnad võivad omada eri inimeste jaoks eri tähendust.

Murettekitavate olukordade uurimisel on siiski parem küsida lapse või noore enda käest, kui teha liiga kiirustavaid järeldusi või plaane. Liiga kiire järelduste tegemine või seisukohavõtt võib olukorda kahjustada. Kokkusaamise ajal ei ole kiiret kuhugi. Kõige olulisem on olla kohal ja kättesaadav ning kuulata lapse kogemused ja mõtted ära.

Mure tekkimine

Lasteasutuses (noortekeskuses) töötaval spetsialistil võib tekkida mure lapse seksuaalse väärkohtlemise pärast mitmel moel. Laps võib sellest ise otsesõnu või vihjamisi rääkida, aga mure võib tekkida ka lapse muutunud käitumise või sümptomite (vaata www.kriminalpoliitika.ee/murebaromeeter) põhjal. Laps võib reageerida näiteks masenduse, ahistatuse või väärtusetuse, süü ja häbi kogemisega. Ta võib oma sõpradest eemalduda või vältida arvuti ja mobiili kasutamist. Väärkohtlemise kahtlus võib tekkida ka juhul, kui lapsel avastatakse sellele viitavaid sümptomeid, näiteks füüsilise vägivalda või varases staadiumis oleva raseduse tunnused.

Kui peres või mujal lähiringkonnas on varem seksuaalset kuritarvitamist esinenud, võib ka see anda põhjust kahtlusteks, samuti võib teol olla pealtnägijaid. Teo kohta võib leida ka pildimaterjali või videosalvestusi, mis toimunud tõendavad.

Laps ei pruugi tingimata julgeda või tahta seksuaalsest väärkohtlemisest omal algatusel rääkida. Selle põhjuseks võivad olla häbi, süütunne või hirm süüdistamise, asja pisendamise või ülereageerimise ees. Laps võib anda vihjeid või rääkida juhtunust ainult osaliselt, et katsetada kuulaja usaldust ja reaktsiooni.

Seksuaalse väärkohtlemise kahtlusesse tuleb suhtuda tõsiselt, aga ühtki üksikut kehalist või

vaimset sümptomit ei saa pidada seksuaalse väärkohtlemise tunnuseks. Samasugused sümptomid ja reaktsioonid võivad olla seotud ka mõne haiguse, muu väärkohtlemise või probleemolukorraga või siis lihtsalt normaalse ning mööduva eluetapiga. Peamine on see, et mure tekkis ja et olukorda uuritaks lähemalt.

Kui lapse pärast tekib mure, tuleb mõelda, mis seda täpselt põhjustab. Tuleb välja selgitada lapse üldine olukord ja püüda hoiduda liiga kiirest järelduste tegemisest. Juba võimalikult varases staadiumis tuleb pöörduda nõu küsimiseks kohaliku omavalitsuse lastekaitse, lasteabitelefoni 116 111 või politsei poole²⁴, kusjuures seda võib teha ka ilma lapse nime nimetamata.

Seksuaalse väärkohtlemise kahtlus võib tekitada lasteasutuse spetsialistides mitmesuguseid tundeid, sh mõjuda eemaletõukavalt ja uskomatult. Oluline on jääda rahulikuks ja hinnata esmalt, miks mure ja kahtlused tekkisid.

Mure jutuks võtmine

Iga täiskasvanu kohustus on last kaitsta ja sekkuda vajaduse korral probleemolukorrasse. Mure tekkimine annab ka väärkohtlemise ohvriks langenutele võimaluse asjast rääkida ja sellest asjakohase abi toel üle saada.

Mure jutuks võtmist tuleb ette valmistada. See aitab pöörata tähelepanu nendele peamistele

²⁴ Abivajavast lapsest teatamise kohustus. Lastekaitseseadus § 27, <https://www.riigiteataja.ee/akt/LasteKS>

asjaoludele, mis on lapse heaolu puudutavate murede aluseks. Samuti on soovitatav hinnata lapse võimalikke reaktsioone. Vahel võib juhtuda, et laps reageerib mure jutuks võtmisele negatiivselt ja tõrjuvalt. Kui olete enne võimalike negatiivsete reaktsioonidega arvestanud ja mõelnud, kuidas nendega toime tulla, on ka lihtsam lapse tunnetesse rahulikult suhtuda ning jutuajamist asjakohaselt jätkata.

Lapse isiklik ja sundimatu lugu tuleb ära kuulata. Avatud küsimuste abil on võimalik julgustada last kaasa tegema ja oma kogemusest rääkima. Need vähendavad ka ohtu, et erialaspetsialist suunab lapse juttu oma tõlgenduse kohaselt või juhib seda. Eesmärk on keskenduda lapse mõtetele ja eneseväljendusele, tehes seda tema tingimustel.

Jutuajamine peab toimuma usaldusväärses õhkkonnas ja nii, et on võimalik pidada kinni vaikimiskohustusest. Mõnikord tekib mure jutuks võtmise tagajärjel lastekaitseasutusest tulenev kohustus anda asi tegelemiseks edasi. Lastekaitsele avalduse esitamine ei ole mitte kaebus, vaid algatus, mis aitab tagada, et lapse elus on kõik hästi. Lapsele tuleb põhjendada ja selgitada, miks see on talle kasulik, et asjale reageeritakse. Usaldust näitab ka see, et erialaspetsialist jälgib oma suhtumist lapsesse ja tema juttu. Lapse räägitusse tuleb suhtuda tõsiselt ja usaldus peab olema mõlemapoolne. Kui tekib kahtlus, et toimunud on seksuaalkuritegu lapse vastu, siis tuleb teatada politseile, kes tegeleb toimunu väljaselgitamisega.

Tegevusjuhend

Jääge rahulikuks ja keskenduge kuulamisele

Hoolitsege selle eest, et olukord oleks rahulik ja et ümbruses ei oleks segavaid tegureid. Jääge rahulikuks ja kuulake lapse juttu ära. Täna teada julguse ja usalduse eest keerulisest kogemusest rääkida.

Suhtuge asjasse tõsiselt

Suhtuge lapse juttu tõsiselt, ärge pisendage seda. On tavaline, et lapsed ja noored pisendavad väärkohtlemisest rääkides üksikasju või vaikivad kogemusest täielikult. Kõige sagedamini raskendavad asjade ilmsikstulekut lapse süü- ja häbitunne. Teisest küljest puuduvad lapsel vahel vajalikud sõnad või arusaam, kuidas oma kogemust täpselt kirjeldada. Sellest olenemata laske lapsel rääkida oma sõnadega ega öelge talle sõnu ette.

Olge lapse usalduse vääriline

Tegutsege avatult ja ausalt. Kui laps annab teile teada midagi, mida on tingimata vaja edasi rääkida, siis põhjendage ja selgitage lapsele, miks see on talle kasulik, et asjale reageeritakse. Jääge rahulikuks ja toetage last.

Tehke märkmeid

Pange kirja küsimused ja tähelepanekud, seda ka juhul, kui vastus oli ainult ei. Märkmed võivad olla abiks võimalikus juriidilises menetluses, samuti politseile avalduse tegemise puhul. Asjakohane

täpne ja detailne dokumenteerimine parandab kõigi õiguslikku kaitset. Jääge faktide juurde ja vältige nende tõlgendamist. Õelge lapsele, et märkmeid tehakse selleks, et kõik oleks korrektne ja, et tal on õigus neid hiljem lugeda.

Ärge küsige liiga üksikasjalikke küsimusi ega survestage

Ärge katkestage last rääkimisel, aga ärge survestage teda. Ära juhtige teda. Pange tähele, et lapse tegevus ja jutt võivad olla juhtunuga vastuolus. Laps võib kuulaja usaldust ja reaktsioone proovile panna, rääkides asjast vähehaaval.

Ärge süüdistage last

Tänage last julguse eest ning aidake tal süü- ja häbitundest vabaneda. Lapse seksuaalse väärkohtlemise eest vastutab täiskasvanu, kes teo toime pani. Ärge andke hinnangut sellele, et laps või noor rääkis asjast ehk tükk aega pärast seda, kui see oli juhtunud. Ärge andke ka hinnangut lapse internetikasutusele üldiselt.

Andke tunnete aega

Rääkige lapsele, et segaduse ja vastuoluliste tunnete kogemine on normaalne. Laps võib olla teo toimepanijasse emotsionaalselt kiindunud või romantiliselt armunud ja usalduse väärkohtlemine teeb talle väga haiget. Lapsel võib ka olla keeruline mõista ja tunnistada nii juhtunut kui ka seda, et see oli väär.

Kui olukord toimus äsja, siis tegutsege viivitamata

Äsja toimunud väärkohtlemise või vägistamise korral tuleb viivitamata tegutseda. Koheselt teavitage politseid ja minge koos lapsega politseisse.

Teavitamiskohustus

Politsei või lastekaitsetöötajaga võib konsulteerida lapse nime nimetamata. Abivajava lapse puhul tuleb viivitamatult teavitada lapse elukohajärgse omavalitsuse lastekaitsetöötajat. Lastekaitsetöötaja kohustus on selgitada välja, kas laps vajab kaitset või mitte. Kui kahtlustate, et laps on langedanud seksuaalkuriteo ohvriks, siis teavitage koheselt politseid²⁵.

Hooldajate teavitamine

Teavitage vajaduse korral lapse hooldajaid. Kui väärkohtlemises kahtlustatav on pereliige, siis helistage politseisse või lapse elukohajärgsele lastekaitsetöötajale või lasteabitelefonile 116 111 ja küsige nõu.

Hoolitsege ka selle eest, et te ise vastu peaksite

Otsige vajaduse korral abi kolleegidelt või pöörduge psühholoogi poole.

²⁵ <https://www.riigiteataja.ee/akt/121122016024>, lastekaitseadus § 27. Abivajavast lapsest teatamine; § 31. Hädaohus olevast lapsest teatamine

6. Lapse toetamine

Tagajärjed on individuaalsed

Seksuaalse väärkohtlemise tagajärjed ja nende raskusaste on individuaalsed. Nende kahjulikkust ega mõju ei ole võimalik hinnata üksnes olukorra vägivaldsuse, füüsilise jõu kasutamise või kehalise kontakti alusel. Alati ei ilmne väärkohtlemise tagajärjed ka kohe pärast juhtunut. Laps ei pruugi juhtunu tegelikust olemusest aru saada ega pärast toimunut veel kuidagi reageerida. Ta võib püüda väärkohtlemisest tekkinud tundeid maha suruda, tegu pisendada või jätta lähedastele sellest rääkimata või oma tundeid nende eest varjata.

Tagajärgi ja nendest toibumist on peaaegu võimatu prognoosida. Osale lastele võib väärkohtlemine tekitada raskeid psüühilisi häireid ja sellest ülesaamine võib võtta kaua aega. Teised lapsed toibuvad kiiremini, kuid abi ja toetust vajavad nad sellegipoolest. Lapsepõlves kogetud väärkohtlemine võib ilma piisava ja asjakohase toetusega halvendada märkimisväärselt eeldusi elada täiskasvanuna tasakaalustatud elu.

Lapse jutu ärakuulamine

Seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenu võib jätta oma kogemusest häbi- ja süütunde või mõistmatuse tõttu rääkimata. Rääkimast võivad takistada ka lojaalsus teo toimepanija vastu või hirm rääkimise tagajärgede ja avalikustamisest tuleneva lähedaste pahameele ees. Seksuaalne väärkohtlemine võib tekitada väärtusetuse tundeid, vähendada lapse usaldust nii enda kui ka teiste inimeste vastu ja raskendada juhtunut kõnelemast. Usalduslik suhe ning täiskasvanu toetus ja julgustamine aitavad lapsel oma võimalikust väärkohtlemise kogemusest rääkida.

Lapse läbielatud ebameeldivad kogemused võivad tunduda uskumatud ja neist arusaamine võib olla täiskasvanu jaoks keeruline. Sellest hoolimata on täiskasvanu ülesanne last julgustada, toetada ja usalduse eest tänada. Toibumise seisukohalt on väga oluline, et lapsele antaks võimalus asja käsitleda. Kui laps või noor räägib halbadest kogemustest, siis peab ta tunnetama, et ta tegi asja jutuks võttes õigesti ja see, kes teo toimepani, tegutses väärtalt. Abi otsida ei ole kunagi liiga hilja ja väärkohtlemise tagajärgedest on võimalik ka hiljem üle saada.

Seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenul võib olla suur vajadus oma kogemuse jagamise ja sellest rääkimise järele kellelegi, kes ta ära kuulab. Alati ei saa lasta lapsel selle üle otsustada, kellele ta juhtunust räägib, vaid asja tuleb käsitleda usalduslikkus ja piiritletud õhkkonnas. Abistaja tähtsaim ülesanne on saata seksuaalselt väärkoheldud laps sellise isiku juurde edasi, kellega on võimalik oma kogemust ja tundeid turvaliselt lahata. (Kui ilmneb, et on toimunud seksuaalne vahekord, siis jätta detailsem küsitlemine vastava väljaõppe saanud politsei menetlejale.)²⁶ Kui väljastpoolt pärit abistaja on liiga innukas, võib ta tahtmatult lapse käsitlust mõjutada ja muuta võimaliku kuriteo uurimise või lapse toibumise keerulisemaks.

Esimene valik peaks olema võimalus pöörduda sellise isiku poole, kes kas saab tegeleda asjaga pikemat aega või suunata lapse professionaalse abistaja juurde. Juhtunu väljaselgitamise ja lapse hilisema toibumise seisukohalt on seda parem, mida vähemate väljastpoolt pärit isikutega ta on üksikasju või kogemusi jaganud.

Lähedus ja lapse põhivajaduste eest hoolitsemine

Seksuaalne väärkohtlemine vähendab lapse turvatunnet ja riivab lapse põhivajadusi läheduse, turvalisuse ja väärtustamise järele. Täiskasvanu aktsepteeriv ja väärtustav suhtumine lapsesse

pakub viimasele toibumiseks olulist tuge. Vanemate, erialaspetsialistide ja lähedaste toel on lapse toibumisel suur roll.

Laps vajab pärast kogetut täiskasvanu lähedust. Tuttavas ja turvalises isikuteeringis julgeb laps oma ebamugavustunnet ja kogemust väljendada. Lapse põhivajaduste eest hoolitsemine tugevdab tema turvatunnet ja aitab toibuda. Magamine, söömine, lähisuhted, piisav liikumine ja korrapärane päevakava on olulised igapäevased asjad, mille toel laps saab asjast üle. Olenevalt olukorrast ja toimetulekust võib abi olla ka kooliskäimisest, õppimisest või töötamisest, et püsida argipäevas ning ennetada kõrvalejäämist.

Siiras tähelepanu ja ärakuulamine aitavad

Raskete elukogemustega lapsed vajavad väärtustavaid kokkupuuteid, ilma et nende erilistust sealjuures liiga esile tõstetaks. Siiras tähelepanu, lapsega kokkusaamine ja tema ärakuulamine ei vaja erioskusi. Sageli on lapsel kogemuse käsitlemiseks ja asjast ülesaamisest uskumiseks abi ka sellest, kui temaga suheldakse inimlikult, olukorda sekkutakse, talle pööratakse siiralt tähelepanu ja ta kuulatakse ära. Iga üksik kokkupuude, mil last austatakse ja tema jaoks ollakse olemas, toetab seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenut ja aitab tal edasi elada.

²⁶ Toimetaja märkus

Töötaja tähelepanekud ja subjektiivne mure on kõige tähtsamad töövahendid abivajaduse äratundmiseks. Sageli on lapsel keeruline mõista, mis juhtus ja miks oli tegemist väärkohtlemisega. Samuti ei oska ta tingimata abi otsida. Kui rääkida lapsega murest teda austavalt ja kaasavalt, tekib võimalus asja käsitlemiseks. Kõige olulisem on anda väärkohtlemise ohvrile võimalus asjast ohutult rääkida ja saata laps vajaduse korral edasi professionaalsete abistajate juurde.

Põhiteenused ja lastekaitse toetavad last ja tema peret

Peale kodu ja lähedaste täiskasvanute on lapsele turvalise kasvukeskkonna loomisel oluline roll toimivatel põhiteenustel. Lastekaitse seisukohast aitavad need probleeme ennetada ja pakuvad eri väärkohtlemise juhtumite korral tuge. Lasteaedade ja koolide personal, sh koolipsühholoogid ja sotsiaaltöötajad on siinkohal märkimisväärsel positsioonil. Ohvriabitöötajate kaudu leiab tuge nii laps kui ka pere, Tallinna Laste Vaimse Tervise Keskuses avatud Lastemaja pakub tuge seksuaalselt väärkoheldud lastele.

Lapse kogetud seksuaalne väärkohtlemine puudutab kogu tema peret. Olukorrale võib otsida lahendust lastekaitsetöötaja abiga. Laste ja pere-dega koostööd tegevad ametkonnad toetavad

vanemaid ja hooldajaid laste kasvatamisel ning nende heaolu tagamisel. Lastega töötavatel ametiisikutel on märkimisväärne roll laste mistahes väärkohtlemise, sh seksuaalse väärkohtlemise äratundmises, uurimises ja lahendamises.

Väärkohtlemise kahjulik mõju võib kanduda lapse kaudu üle ka viimast ümbritsevatele inimestele. Vanemad ja lähedased võivad reageerida väärkohtlemise ilmsikstulekule samamoodi nagu laps ise. Teema eitamine või pisendamine ja selle mitteuskumine võivad võtta võimust kohe pärast juhtunut. Lähedastel võib olla keeruline mõista, mis juhtus ja kuidas laps sellisesse olukorda sattus. Mõnikord võivad vanemad hakata algatuses isegi last süüdistama. Mida rohkem nad asja mõistavad, seda rohkem võivad nad ise kogeda häbi-, süü- ja ängistustunnet. Vanemad võivad tunda end süüdi, et ei suutnud oma last kaitsta. Vanemate toetamine ja erialaspetsialistide koostöö on laste aitamise seisukohalt väga oluline.

Lastekaitseeadus sätestab, kuidas toimida lapse seksuaalse väärkohtlemise kahtluse korral. Lastekaitseeaduse kohaselt on kõigil isikutel, kellel on olemas teave abivajavast lapsest, kohustus sellest teavitada.

Abivajav laps on laps, kelle heaolu on ohustatud või kelle puhul on tekkinud kahtlus tema väärkohtlemise, hooletusse jätmise või muu lapse õigusi rikkuva olukorra suhtes, ja laps, kelle käitumine ohustab tema enda või teiste isikute heaolu. Abivajavast lapsest tuleb viivitamata teatada kohaliku omavalitsuse üksusele või lasteabitefonil 116 111. Abivajavast lapsest teatanud isikut ega teatamise fakti ei avalikustata, välja arvatud süüteo menetluses.

Hädaohus olev laps on laps, kes on oma elu või tervist ohustavas olukorras, ja laps, kelle käitumine ohustab tema enda või teiste isikute elu või tervist. Hädaohus olevast lapsest tuleb viivitamata teatada hädaabinumbril 112.

Lastekaitsele abivajavast lapsest teatamine ei ole kaebus, vaid algatus, mis aitab tagada, et lapse elus on kõik hästi. Lastekaitsetöötajate ülesanne on teha lapse olukord kindlaks. Kui selle käigus tekib kahtlus, et lapse vastu on toime pandud seksuaalkuritegu, tuleb sellest koheselt teavitada politseid.

7. Erialaspetsialisti enda toimetulek

Kokkupuude lapse seksuaalse väärkohtlemisega võib tekitada segadust, ebaselgust ja uskumatust. See võib puudutada töötajat eri moel, nii professionaalselt kui ka isiklikult. Tööst tingitud tunnete äratundmine, aktsepteerimine ja nende käsitlemine on väga oluline, et töötaja oleks suuteline last professionaalselt aitama ning tuleks sealjuures endaga toime.

Sageli kaitsevad tööroll ning tööülesanded ja aitamisele keskendumine erialaspetsialisti ka kõige keerulisemate juhtumite korral isiklike tunnete ja reaktsioonide eest, mida äratav kokkupuude lapse seksuaalse väärkohtlemisega. Mõnikord võivad reaktsioonid tulla esile olukorras, kui tööroll jääb kõrvale, ja see annab isiklikele tunnetele rohkem ruumi. Tööst tingitud tunnete käsitlemisel aitab teadlikkus abistamise ohtudest ja oma tunnetest nii professionaalsel kui ka isiklikul tasandil.

Mõnikord võivad abistamist raskendada olukord isiklikus elus või varasemad elukogemused. Väärkohtlemise ohvriks sattunud laps võib olla pärit oma tutvusringkonnast või siis takistavad

abistamist oma lapsepõlve või lähedaste traumatilised kogemused. Isikliku kogemuse tõttu tekkinud tundeid ja toimetulekupiire peab oma töös arvesse võtma.

Toimetulekut teiste abistamisel parandab see, kuidas tekkinud mõtteid ja tundeid käsitletakse, nii et need ei kurnaks ära ega takistaks abi andmast. Tunnete käsitlemine töökollektiivis või juhendajatega pärast lapsega kohtumist aitab spetsialistil paremini toime tulla.

Töökoormusest taastumist soodustavad töö kõrvalejätmine vabal ajal, puhkamine ning jõuvarede tugevdamine näiteks hobide ja lähedaste seltsis. Oma tööheaolu parandavaid taastumisviise tuleb teadvustada ja harjutada. Sama oluline on teadvustada oma abistamise piirid – kuidas ja kui kaua ma suudan abi anda ja toetada, ilma et see mind ahistaks või kurnaks. Kui tekib tunne, et ei suuda enam toeks olla, siis tuleb suunata abi vajav laps teise erialaspetsialisti juurde.

8. Praktilisi juhtnööre internetis tekkivate probleemsete olukordade lahendamiseks

Internetis ebameeldivasse või ahistavasse olukorda või kuriteo ohvriks sattumine võib tunduda ebareaalsena. Selline olukord tekitab segadust ja hirmu. Delikaatse foto või teabe sattumine meediasse või muul moel teistele avalikuks saamine või ainuüksi selle võimalus suurendab probleemi mitmetahulisust ja raskendab juhtunust ülesäämist. Seda tuleb mees pidada kõigis internetiga seotud probleemsetes olukordades, olgu tegemist narrimise, häirimise, väärkohtlemise või noore

enda võimaliku läbimõtlemata tegevusega. Haavavate materjalide salvestamine on võimaliku kuriteo uurimisel väga oluline, kuid sellest jootuvat lisapinget tuleb lapse (noore) toibumise ja abistamise juures arvestada.

Olemise teeb tihtipeale kergemaks juba ainuüksi probleemset olukorrast või painavast sündmusest kõnelemine. Üheskoos saab üldjuhul kõigele lahendusi leida ja vajaduse korral abi otsida.

Nõuanded erinevates internetiga seotud probleemsetes olukordades tegutsemiseks

Veebisaidi kasutusreegleid rikkuv tegevus või ebakohane sisu

Veebiteenused määravad enamasti kasutustingimustes piirid, milliseid materjale ja käitumist veebisaidil lubatakse. Peale selle kehtestatakse kasutajate vanusepiir. Kasutustingimustele mittevastava sisu või muu ebakohase käitumise kohta saab esitada teate veebisaidi haldajale, kellel on võimalus ebakohane materjal või sobimatult tegutseva isiku profiil kustutada. Enamik korralikult tegutsevaid veebisaitte suhtub väga tõsiselt neile teatatud rikkumistesse, mis puudutavad alaealisi.

Kiusamine ja narrimine

Provotseeriva käitumisega ei tasu kaasa minna. Privaatsuse seadetes saab häirivalt käituvat isiku kontaktid blokeerida või esitada veebisaidi haldajale vastava avalduse. Sõnumid tuleks juhtumi hilisema uurimise tarbeks alles hoida. Mõnikord võib kiusamine olla sedavõrd tõsine, et see vastab kuriteo tunnustele. Sellisel juhul tuleb esitada kuriteoteade politseile.

Last puudutavate privaatsete andmete, diskreetse pildi või alusetute väidete levitamine

Mõnikord võib piisata sellest, et paluda ennast puudutava teabe või fotode levitajal materjal kõrvaldada. Kui sellest abi ei ole, tuleb teatada veebiteenuse haldajale. Alati pole sellestki küllalt. Eraelu või au haavava teabe, vihje, väite või pildi levitamine võib mõnikord olla ka kuritegu. Sellised materjalid tuleks ekraanitõmmisena salvestada ja vajaduse korral esitada avaldus politseile.

Alla 18-aastast puudutav pornograafilise sisuga või alla 14-aastast puudutav erootilise või pornograafilise sisuga pildimaterjal

Alla 18-aastast isikut pornograafilises situatsioonis või alla 14-aastast erootilises või pornograafilises situatsioonis esitava pildimaterjali valmistamine, omandamine, hoidmine, näitamine ja levitamine on kuritegu. Sellise materjali märkamisel internetis tuleb esitada teade politseile.

Noorukit puudutav seksuaalkuritegu internetis

Täiskasvanu ennast paljastav esinemine või rahuldamine veebikaamera ees, survestamine endast tegema/saatma paljastavaid pilte või seksima kaamera ees on karistatav, kui see on toime pandud noorema kui 18-aastase isiku suhtes²⁷. Alla 14-aastase isiku puhul on kuritegu ka täiskasvanu poolt seksuaalse sisuga sõnumite saatmine, enda paljastamine või rahuldamine veebikaamera ees või pornograafilise sisuga materjali vaatama suunamine²⁸.

Vestlused või pildimaterjal tuleks ekraanitõmmisena salvestada ja hilisema uurimise tarbeks tuleks alles hoida ka seostuvad tekstsõnumid. Kuriteo toimepanija kontaktid veebiteenustes tuleks blokeerida. On oluline teavitada politseid juba siis, kui asi ei ole veel väga tõsiseks läinud, et kaitsta end ja teisi võimalikus ohus olevaid lapsi, olenemata sellest, kas tülitav isik on tuttav või tundmatu, kohalik või välismaalane.

²⁷ Karistusseadustik § 175, 178

²⁸ Karistusseadustik §179

Kuhu pöörduda nõu ja abi saamiseks?

Politsei

Politsei üldkontakt: ppa@politsei.ee

Politsei kiiret sekkumist vajaval juhul tuleb helistada **112**.

Veebikonstaablid annavad nõu internetis. Veebikonstaablite kontaktid leiab veebilehelt:

<https://www.politsei.ee/et/nouanded/veebikonstaabel/>

Sotsiaalkindlustusameti lastekaitse osakond

...pakub riigi poolt lastega töötavatele spetsialistidele ööpäevaringset tuge lastekaitsealaste ülesannete täitmisel. Lastekaitse osakonnas tegutseb neli piirkondlikku meeskonda, kelle tööpiirkonnad on :

- **Põhja piirkond (Harjumaa, Raplamaa, Järvamaa):**
ööpäevaringne telefoninõustamine nr 5919 5718
- **Lõuna piirkond (Jõgevamaa, Viljandimaa, Tartumaa, Põlvamaa, Valgamaa, Võrumaa):**
ööpäevaringne telefoninõustamine nr 5302 8887
- **Ida piirkond (Ida-Virumaa, Lääne-Virumaa):**
ööpäevaringne telefoninõustamine nr 514 5182
- **Lääne piirkond (Saaremaa, Hiiumaa, Läänemaa, Pärnumaa):**
ööpäevaringne telefoninõustamine nr 514 2536 .

Põhjalikuma info lastekaitse osakonna tegevuste kohta leiab kodulehelt:

<http://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-ja-pere/lastekaitse>

Kohalik omavalitsus

...korraldab lastekaitset kohalikul tasandil. Kohaliku omavalitsuse lastekaitsetalituse kontaktid on leitavad kohaliku omavalitsuse kodulehel. Infot kontaktide kohta saab ka lasteabitelefoni 116111.

Lastemaja

...(töötab Tallinna Laste Vaimse Tervise Keskuses) on lapsesõbralik ja erialade vaheline teenus seksuaalselt väärkoheldud laste abistamiseks. Teenust osutatakse esialgu Tallinna ja Harjumaa piirkonna lastele, kuid alates 2017. a kevadest planeeritakse teenust osutada Tartus ning edaspidi ka ida ja lääne piirkondades. Teenusele saamiseks tuleb pöörduda kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötaja poole, kes taotleb lapse teenusele suunamist. Info telefonil 5361 1602 või e-posti teel pohja.lastemaja@sotsiaalkindlustusamet.ee .

Sotsiaalkindlustusameti ohvriabi osakonna

...töötajad pakuvad emotsionaalset tuge ja jagavad informatsiooni abi saamise võimaluste kohta. Samuti juhendavad ja abistavad suhtlemisel riigi ja kohaliku omavalitsuse asutustega ning teiste ohvrile vajalikke teenuseid osutavate asutustega. Täpsem info on leitav kodulehelt: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/ohvriabi-ja-lepitusteenus#Ohvriabi>

Lasteabitelefoni 116111

...teenuse eesmärgiks on võimaldada kõigil teatada abivajavast lapsest, tagada saadud info edastamine vastavate spetsialistideni ning pakkuda lastele ja lastega seotud teemadel esmast sotsiaalset nõustamist.

Vihjeliin www.vihjeliin.ee

...on MTÜ Lastekaitse Liit poolt pakutav veebipõhine tasuta teenus, mis võimaldab interneti kasutajal edastada teavet internetis levivast laste seksuaalset väärkohtlemist esitavast materjalist.

Harjutused laste ja noortega

Harjutused aitavad teemat laste ja noortega käsitleda. Nendes liigutakse järjest ühe teema juurest edasi järgmise juurde. Neid võib käsitleda nii tervikuna kui ka valida eri kohtumiste tarbeks laste ja noortega üksikuid sobivaid harjutusi. Harjutused on mõeldud peamiselt põhikooli kolmanda astme õpilastele, kuid enamikku neist saab kohandada ja kasutada ka noorematele.

Käsitletavat teemat võivad lapsed sügavalt puudutada ja osal neist võib olla nendega seotud isiklike kogemusi. Juhendaja ülesanne on hoolitseda selle eest, et rühmas valitseks teema lahkamiseks vajalik usalduslik ja turvaline õhkkond. Peale selle tuleb jälgida, missuguseid mõtteid ja tundeid need harjutused tekitavad. Osa harjutusi on soovitatav juhendada kahekesi. Sellisel juhul tuleb tegutsemises enne harjutuse algust omavahel kokku leppida. Rühmaruum peab olema meeldiv ja rahulik. Seal peab mahtuma liikuma ja rühmatöid tegema.

Harjutuste tegemine on lastele vabatahtlik ning neil on lubatud osaleda oma võimetest ja huvist olenevalt. Laps otsustab ise, mil määral ta soovib kaasa teha.

Harjutuskogumiku esimese osa eesmärk on mõista ümbritsevat sotsiaalset võrgustikku ja olulisi jõuvarusid ning tugevdada lapse oskusi oma tegevuse üle otsustada. Harjutustes arutletakse ka sõpruse üle ja nende eesmärk on aidata leida ohutuid täiskasvanuid, kelle poole saaks võimalikes probleemolukordades pöörduda.

Harjutuskogumiku teine osa käsitleb võrgusuhtlust ja internetimaailmaga seotud ohte. Lähtepunkt on lapse õiguste ja positsiooni kaitse ka võrgumaailmas. Harjutuste eesmärk on suurendada laste ja noorte teadlikkust ning aidata neil võrgus loodud sõnumeid ja seal toimuvat tegevust mõista ning tõlgendada. Eesmärk on parandada laste ja noorte vastutustundlikku käitumist ja ohutust võrgukeskkonnas.

Harjutuste tegemisel on oluline, et täiskasvanud suhtuksid laste ja noorte tegevusse internetis ning selle tähendusse nende jaoks eelarvamusteta ja positiivselt. Keskkel kohal on turvalisus ja privaatsuse kaitse. Ühtlasi panevad harjutused ka täiskasvanuid mõtlema oma suhte üle interneti ja selle sisuga.

Harjutuskogumiku kolmas osa käsitleb seksuaalsuse ja lapse õigustega seotud küsimusi. Lähtepunkt on seksuaaltervise edendamine ja positiivne suhtumine teemakäsitluse. Keskkel kohal on oma keha, piiride tunnetamine ja austamine ning õiguste mõistmine. Eesmärk on suurendada laste ja noorte seksuaalset heaolu, võrdõiguslikku ja ohutut seksuaalkäitumist ning julgust rääkida seksuaalsusest ka oma lähisuhetes.

Teema käsitlemiseks leiate lisateavet ja videoid ka projekti Targalt internetis veebilehelt:
www.targaltinternetis.ee

Sotsiaalvõrgustik ja vastastikused suhted

Saame tuttavaks!

Eesmärk. Harjutuse eesmärk on tutvuda enne teema tegelikku käsitlemist teiste rühmaliikmetega, tugevdada rühmatunnet ja luua usalduslik õhkkond.

Aeg. Umbes 20 minutit.

Vajaminevad asjad. Muusika taasesitusseade, muusika ja valmismõeldud küsimused.

Tegevus. Pange muusika mängima. Rühmaliikmed liiguvad muusika rütmis ringi. Kui muusika katkeb, moodustavad lähemad rühmaliikmed paari või kolmiku. Esitage kõva häälega küsimus ja andke paaridele/kolmikutele omavahel arutlemiseks paar minutit aega. Seejärel pange muusika uuesti mängima ja esitage uus küsimus.

Tutvumisküsimused võivad olla näiteks järgmised.

Mis on sinu lemmikmälestus lapsepõlvest / eelmisest suvest jne. Milline see on?

Mis on sinu lemmikkoht? Kus sulle meeldib kõige rohkem olla ja millised mälestused sellega on seotud?

Mis on sinu lemmikese? Millised mälestused on sellega seotud?

Mis sind rõõmustab?

Mis sind ärritab/kurvastab?

Mis muudab olemise turvaliseks?

Küsimuste koostamisel on piiriks üksnes oma fantaasia! Võite küsimusi laste vanust silmas pidades pisut kohendada. Juhendaja ülesanne on hoolitseda selle eest, et keegi ei jääks kõrvale.

Turvavõrgustik

Eesmärk. Eesmärk on mõista oma lähiringkonda ja teha kindlaks need täiskasvanud, kelle poole saab eri probleemolukordades pöörduda.

Aeg. Umbes 45 minutit.

Vajaminevad asjad. Paber ja pliiatsid.

Tegevus. Paluge kirjutada paberi keskele oma nimi ja joonistada selle ümber kolm laienevat ringi. Esimesse ringi märgitakse oma ellu kuuluvad ohutud, kõige olulisemad ja lähedasemad inimesed. Teise ringi märgitakse muud ohutud ja usaldusväärsed lähiringkonda kuuluvad täiskasvanud, kelle poole saab argiprobleemidega pöörduda – näiteks huviringi juht, õpetaja, sugulased, sõbra vanemad jne. Kolmandasse ringi märgitakse muud abistavad ringkonnad, kelle poole saab eri probleemidega pöörduda. Need võivad olla näiteks meditsiiniõde, arst, politseinik, sotsiaalpedagoog jne. Pärast nimede kirjapanekut arutletakse üheskoos turvavõrgustikku kuuluvate inimeste üle.

Mõtlemisülesanded

Kes on sulle kõige lähedasem inimene?

Milline on usaldusväärne täiskasvanu?

Kuidas sa tead, et täiskasvanut võib usaldada?

Kes on täiskasvanu, kellelt võib vajaduse korral abi paluda?

Kuidas sa saad abi paluda?

Milliste probleemide korral tahaksid või võiksid ühte või teise ringi kuuluvatelt inimestelt abi saada?

Kuidas täiskasvanud saavad aidata, kui sul on mure?

Minu sõber

Eesmärk. Harjutuse eesmärk on arutleda sõpruse tähenduse ja selle üle, missugune on hea sõber. Siinkohal peetakse silmas ka internetisõpru. Defineerige koos noortega mõiste sõprus. Väikestes rühmades arutletakse järgmiste küsimuste üle. Mis on sõprus? Milline on hea sõber? Mis ei ole sõpruse puhul oluline? Kuidas sa tead, kes on sõber? Mis vahe on sõbral, kaaslasel ja tuttaval?

Aeg. Umbes 45 minutit.

Vajaminevad asjad. Kartong ja jämedad viltpliiatsid.

Tegevus. Harjutus korraldatakse „maailmakohviku“ stiilis (ingl learning café). Osalejad jagunevad kuni nelja väiksesse rühma. Eesmärk on liikuda ühes rühmas ühe laua äärest teise äärde. Igas lauas ehk rühmas arutlevad noored nelja küsimuse toel sõpruse üle. Rühm kirjutab oma mõtted laual olevale paberile/kartongile. Eesmärk on, et kõik rühmad käivad iga laua äärest läbi ja panevad oma mõtted paberile kirja.

Hea sõber on ...

Esimeses lauas arutletakse ja pannakse kirja, missugune on hea sõber (nt usaldusväärne, mõistev, naerab kaasa, on minu jaoks olemas jne).

Missugune hea sõber *ei* ole?

Järgmises lauas arutletakse ja kogutakse näiteid, mida sõber ei tee (nt ei ole jultunud, ei survesta, ei sea tingimusi, ei kasuta usaldust kurjasti ära jne).

Mul on väga kurb meel, kui sõber ...

Neljandas lauas arutletakse ja kogutakse näiteid, mis muudab sõpruse keeruliseks (nt tahab võimutseda ja kamandada, kiusab kedagi, passib ainult internetis, veedab aega vales seltskonnas jne).

Missugune on internetisõprus?

Viimases lauas kirjutavad rühmaliikmed üles oma arvamuse internetisõprusest (nt netisõber on keegi, kellega sain juba kuskil mujal tuttavaks; põnev tutvus; kuidas saada aru, et netisõber on ehe ja aus?).

Lõpetuseks. Arutlege koos sõpruse üle, kasutades suunavaid küsimusi ja rühmade kirja pandud mõtteid. Arutlege ka selle üle, missugune sõber mina ise olen.

Lahe mina

Eesmärk. Harjutuse eesmärk on mõelda oma heade omaduste ja tugevuste üle. Eesmärk on õpetada lapsi ja noori end paremini tundma ning aidata neil määrata, väärtustada ja kirjeldada oma tugevusi, seda ka sõprussuhetes.

Aeg. Umbes 45–90 minutit.

Vajaminevad asjad. Kunstitarbed, postkaardid, ajaleheväljalõiked ja/või laste endi valitud pildid ning postkaardid.

Tegevus. Looge positiivne tööõhkkond. Harjutuse võib korraldada nii ühe kui ka mitme õppetunni jooksul, kui see nõuab lastelt varasemaid ettevalmistusi. Ülesanne on luua endast pilt, rõhutades sellega oma häid omadusi ja iseloomujooni ning väärtustada samal ajal oma tugevusi sõbrana. Noori innustatakse kirjeldama pildi kaudu seda, mida nad peavad endas tähtsaks ja väärtuslikuks. Eesmärk ei ole arutleda mitte füüsilise väljanägemise, vaid iseloomujoonte ja muude omaduste üle, mida peetakse tugevusteks ja headele inimesuhete loomise eelduseks.

Varasem kodune ülesanne. Noored valivad töömeetodi ja otsivad vajaduse korral teemasse puutuvat pildimaterjali. Lõpptulemuseks võib olla joonistus, maal, kompositsioon ajaleheväljalõigetest või kas või piltidest kollaaž. Paluge tuua osalejale kaasa mõni foto või muu pilt, mida ta peab enda jaoks tähtsaks. Varasemat kodust ülesannet aitavad juhendada järgmised küsimused.

Otsi endast selline pilt, mis sulle meeldib ja mis väljendab sinu tugevaid külgi.

Otsi mõni muu selline pilt, mis väljendab sinu tugevusi.

Mõtlemisülesanded

Mida ma endas hindan?

Kuidas mu parim sõber mind kirjeldaks?

Milline sõber ma ise olen?

Lõpetuseks.

Teema lõpetuseks võib arutleda tehtu üle näiteks alltoodud küsimuste abil.

Kuidas selle töö tegemine tundus?

Kas said enda kohta midagi uut teada?

Kindlameelne mina

Eesmärk. Eesmärk on harjutada oskust jääda vastastikustes suhetes endale kindlaks ning suurendada laste ja noorte valmisolekut seista oma õiguste eest. Kindlameelsus on oskus kehtestada enda kaitseks piirid ja neist kinni pidada. Piirid võivad olla nii kehalised kui ka vaimsed või siis piirid selles mõttes, mis on endale hea või halb. Harjutuse eesmärk on tugevdada piiritunnetust ja parandada oskusi kaitsta oma arvamust. Kui osata piiridest hästi kinni pidada, siis ei ole nii suurt ohtu ohvriks langeda ega sattuda olukordadesse, kus tegutsetakse üksnes teise meeleheaks. Kindlameelsuse üks oluline osa on ka oskus vastata eitavalt ja vajaduse korral olukorrast eemalduda.

Aeg. Umbes 45 minutit.

Vajaminevad asjad. Paber ja pliiatsid ning ruum rollimängudeks.

Tegevus. Harjutuse võib korraldada kas paaris- või rühmatööna, nii et osalejad moodustavad kõigepealt paari või väikese rühma. Jagage igale paarile/väikerühmale paberit ja pliiatseid ning andke neile mõtlemisaineks järgmised küsimused. Harjutuse võib korraldada ka nii, et osalejatele antakse rollid ja ülesanded, milles üks püüab veenda teist midagi vastu viimase tahtmist tegema.

Mõtlemisülesanded

Arutlege rühmas selle üle, mis on kindlameelsus ja mis kasu see toob. Millal läheb kindlameelsust vaja? Arutlege eri võimaluste üle oma arvamus võimalikult selgelt välja öelda. Need võivad olla näiteks erinevad mina-sõnumid.

- Ma ei taha ...
- Ma tahan ...
- Mulle tundub, et ...
- Ma arvan, et ...
- Minu meelest ...
- Mulle ei meeldi, et ...

Arutlege veel selle üle, kuidas käituda olukorras, kui teine osaline jätkab visalt survestamist, kaasa-vedamist või süütunde tekitamist. Millistes olukordades piisab üksnes EI ütlemisest või lahkumisest?

Rollimäng nr 1

Veedad sõpradega õhtul aega. Sõbrad on ostnud alkoholi, aga sina ei joo. Nad püüavad sind ikkagi jooma keelitada.

- Mida teed?
- Kuidas sa ütled EI?
- Mida sa võid sõpradele öelda?
- Proovi eri moel EI öelda.

Rollimäng nr 2

Oled sõbra kodus toimuval peol. Kohtasid huvitavat tüdrukut/poissi, kellega istud diivanil ja ajad juttu. Õhtu edenedes hakkab ta sulle lähenema. Algul on see põnev ja lahe, aga ta hakkab puudutama sind viisil, mis sulle ei meeldi.

Mida sa võid tema keelamiseks öelda?

- Kuidas sa ütled EI?
- Proovi eri moel EI öelda.

Rollimäng nr 3

Tutvusid internetis huvitava inimesega, kellega oled mitu nädalat vestelnud. Leppisite kokku, et kohtute omavahel kohvikus. Kohtumisel tuleb ilmsiks, et internetis kohatud inimene ei vasta üldse sinu ettekujutusele. Peale selle hakkab ta sulle lähenema ja tegema ettepanekuid, et kui sa tahad, siis võite õhtut tema pool jätkata. Sa tahad ära minna ja temaga suhtlemise lõpetada.

- Mida teed?
- Kuidas sa ütled ta ettepanekutele EI?
- Proovi eri moel EI öelda.
- Mida teed, kui ta võtab sinuga hiljem ühendust?

Rollimäng nr 4

Oled koos perega tuttavate suvilas suvepeol. Oled nõus roogade serveerimisel aitama ja askeldad keskendunult köögis, kui sinna tuleb tuttav, kes hakkab sinuga sõbralikult juttu ajama. Jutuajamise toon on esialgu hästi sõbralik, aga natukese aja pärast hakkab tuttav kuidagi veidral moel sinu välimust kiitma. Viimaks tuleb ta sulle justnagu möödaminnes lähemale ja puudutab sind ebameeldivalt.

- Mida teed?
- Mida ütleksid talle puudutamise kohta?
- Mida teed, kui ta ei jäta järele?

Lõpetuseks. Võite arutleda koos kindlameelsuse ja selle üle, kuidas seda oskust harjutada.

- Vastutuse võtmine enda ja oma elu eest.
- Julgus seista oma õiguste eest.
- Julgus kaitsta ennast ja endale tähtsaid asju.
- Otsekoheesus ehk endaga seotust avameelselt rääkimine.
- Kuidas sa kaitseksid ennast asjade eest, mis on sulle ebameeldivad?

Võrgusuhtlus ja internet

Mina ja internet

Eesmärk. Harjutuse eesmärk on mõelda oma internetikasutuse üle ning selle üle, kuidas lood ja väljendad oma identiteeti interaktiivses võrgukeskkonnas. Eesmärk on suurendada laste ja noorte teadlikkust oma tegevusest, õigustest ja privaatsuse kaitsest ka internetis.

Aeg. Umbes 30 minutit.

Vajaminevad asjad. Teemakohased küsimused, paber ja pliatsid.

Tegevus. Jagage osalejad väikestesse rühmadesse, milles arutletakse internetikasutuse üle. Andke rühmadele küsimused paberil ette. See lihtsustab rühma tööd. Vastused tuleks harjutuse lõpus toimuva kokkuvõtva osa tarbeks kirja panna.

Internetiteemalised küsimused

Kus ja kuidas sa kasutad internetti?

Millega sa üldiselt internetis tegeled?

Missugustesse internetikogukondadesse sa kuulud ja miks?

Mida on internetis head? Kas on ka midagi halba?

Privaatsuse kaitse ja endast mulje jätmise küsimused

Millisena näitad end internetis ja millisena tahaksid, et teised sind näeksid?

Kas oled kindel, et see vastab muljele, mis teisel võiks sinust näiteks viie aasta pärast olla? Aga täiskasvanuna?

Milliseid pilte sa jagad? Kellele sa lubad enda jagatud materjale näha?

Millist teavet või pilte jagavad sinust teised? Mis sa sellest arvad?

Millist teavet või pilte sa ei taha, et teised sinust jagaksid?

Kuidas sa internetis kommenteerid ja sõna võtad?

On sul internetis blogisid ja profile?

Kuidas sa tagad, et sul on ligipääs oma profiilile?

Kuidas hoiad meeles kasutajatunnust ja salasõna, et sa võiksid materjale hiljem kustutada või muuta?

Kas internetis saab tegelikult anonüümselt tegutseda?

Kuidas sa hoolitsed privaatsussätete eest?

Lõpetuseks. Arutlege väikestes rühmades esile kerkinud mõtted ja vastused koos läbi. On väga oluline tuletada noortele meelde, et kord juba internetti riputatud materjale võib olla keeruline sealt täielikult eemaldada.

Internetis on kõik õige – või siis ka mitte!

Eesmärk. Harjutuse eesmärk on anda hinnang võrgusuhtluse ning võrgus leiduva sisu tähendusele ja usaldusväärsele. Eesmärk on suurendada laste ja noorte teadlikkust ning parandada nende oskusi ennast võrgumaailmas kaitsta, samuti õppida internetis suhtlema teisi austavalt.

Aeg. Umbes 60–90 minutit.

Vajaminevad asjad. Kunstitarbed ja/või kirjutamistarbed, võimaluse korral arvuti ja videoprojektor olenevalt sellest, kuidas lapsed harjutust teha tahavad.

Tegevus. Harjutuse eesmärk on panna kokku esitlus teemal „**Internetis on kõik õige – või siis ka mitte!**” Töö käigus võib valmida nt maal, joonistus, koomiks, pildiesitlus, video, jutustus või pildi, uudise või kirjutise kombinatsioon.

Mõtlemisülesanded

Kuidas sa tead, kas internetis avaldatu on tõene ja usaldusväärne? Kas seda on võimalik hinnata?

Kelle edastatud teated internetis on õiged ja usaldusväärsed? Kuidas sa seda tead?

Milliseid asju internetis leidub, mis ei ole tõsi? Miks see nii on?

Kuidas üksik pilt võib luua erinevaid käsitusi?

Miks kellegi edastatud teave või arvamus erineb sinu omast?

Erinevad sõprussuhted

Eesmärk. Harjutuse eesmärk on arutleda erinevate sõprussuhete üle, eriti just võrgusuhtluse tähtsuse üle sõprussuhete loomisel. Internet on oluline sotsiaalne ruum, kus lapsed ja noored veedavad aega, et hoida tuttavatega ühendust. Samuti luuakse seal uute inimestega kontakte. Ka internetis sõlmitud suhted võivad areneda olulisteks inimsuheteks ja moodustada tähtsa osa elust.

Alati ei ole suhted siiski päris sellised, nagu tutvumise alguses võis tunduda. Internetisõprusega seotud pettumus ja kurbus võivad olla sama suured kui päriselus. On oluline, et noor julgeks rääkida igasuguste inimsuhetega seotud muredest mõnele usaldusväärsele täiskasvanule ja kohtaks tema mõistvust kogetu vastu. Harjutuse eesmärk on lasta noortel vaadelda ja hinnata, kuidas internetis sõprust sõlmitakse ning kas see erineb kellegagi näost näkku tutvumisest.

Aeg. Umbes 30 minutit (10 minutit paarisaruteluks ja 20 minutit rühmaaruteluks).

Vajaminevad asjad. Paber ja pliiatsid.

Tegevus. Jagage noored paaridesse ning paluge neil arutleda sõpruse ja internetis sõbrunemise üle. Rääkige sõprussuhete loomise kogemustest internetis. Lõpetuseks võite veel arutleda siinses juhendis toodud internetikasutusega seotud heade nõuannete ja juhiste üle turvalisuse tagamiseks. Teema võib kokku võtta ka dramatiseeringuna. Paluge noortel juhtumeid välja mõelda ja need esitada, et nad saaksid arutelus esile kerkinud mõtteid väljendada.

Mõtlemisülesanded

Mismoodi erineb internetisuhtlus näost näkku suhtlemisest?

Kuidas erineb internetis sõbrunemine päriselus toimuvast sõbrunemisest – kui üldse?

Kuidas sa tead, et internetisõber on just selline, nagu sa teda ette kujutad?

Kuidas sa tead, kas võid teda usaldada?

Kuidas valmistuda internetisõbraga kohtumiseks?

Mis saab, kui internetisõber osutub kellekski teiseks, kui sina olid ette kujutanud?

Teisi austav võrgusuhtlus

Eesmärk. Harjutuse eesmärk on arutleda selle üle, missugune on teisi austav võrgusuhtlus ja kuidas eri probleemolukordades käituda. Eesmärk on suurendada noorte valmisolekut ohutult toime tulla, kui sattutakse internetis negatiivsetesse olukordadesse. Internetis võib kes tahes sattuda probleemide otsa või ebameeldivasse olukorda ning sageli ei ole sinna endal midagi parata. Ebameeldivad ja ahistavad olukorrad või kuriteo ohvriks langemine võivad tunduda ebatõenäolised. Probleemolukordadesse tuleb sekkuda otsustavalt ja rahulikult tegutsemise korral asi enamasti laheneb. Selles harjutuses püütakse leida probleemolukordadele lahendusi.

Aeg. Umbes 30 minutit (15 minutit paarisaruteluks ja 15 minutit rühmaaruteluks).

Vajaminevad asjad. Paber ja pliiatsid.

Tegevus. Jagage osalejad paaridesse või väikestesse vestlusrühmadesse ja andke neile küsimused ette. Pärast arutelu koguge väikeste rühmade mõtted kokku, et nende üle koos arutleda. Lõpetuseks võite mõtted kokku võtta ning panna teisi austava võrgusuhtluse eetikakoodeksi ja hea tava suurele paberile kirja.

Mõtlemisülesanded

Missugune on teisi austav võrgusuhtlus ja mida sina saad selle soodustamiseks ära teha?

Kas ma teeksin internetis midagi sellist, mida sõbra nähes ei teeks?

Mis on sinu meelest sobimatud tegevused ja kirjutised internetis?

Miks on oluline tegutseda, kui satud internetis millegi sobimatu peale või kui keegi võtab ebameeldivalt ühendust?

Millistel juhtudel võid ise internetis ahistajaks või lausa kuriteo toimepanijaks osutada?

Tegutsemine eri probleemolukordades

Eesmärk. Harjutuse eesmärk on arutleda selle üle, missuguseid probleemolukordi võib internetis tekkida ja kuidas sellisel juhul tegutseda.

Aeg. Umbes 30 minutit.

Vajaminevad asjad. Paber ja pliiatsid.

Arutlege, kuidas tuleks tegutseda järgmistes probleemolukordades.

Mis saab, kui sind ahistatakse/kiusatakse internetis?

Vastusevariant. Räägi asjast vanematele või mõnele muule usaldusväärsele täiskasvanule ja tegutsege, nagu olukord nõuab. Blokeeri sind ahistav isik privaatsussätete abil. Teavita administraatorit. Salvesta kuvatõmmised või sõnumid, et neid hiljem asja uurimisel kasutada. Mõnikord võib ahistamine olla nii ränk, et sellel on juba kuriteo tunnused. Sellisel juhul võid teha kohalikule politseile kuriteoavalduse. Samuti võid küsida nõu veebikonstaablilt.

Mis saab, kui keegi saadab sulle seksuaalse sisuga pilte või sõnumeid?

Vastusevariant. Ära suhtle enam selle isikuga. Blokeeri ta võrgus ja vajaduse korral ka telefonis. Kontrolli oma privaatsussätteid üle, nii et keegi teine peale su sõprade ei näeks sinu andmeid, sh kontaktandmeid. Kui oled noorem kui 14-aastane, siis on selliste sõnumite või piltide saatja süüdi kuriteos. Salvesta vajaduse korral sõnumid ja pildid kuvatõmmisena ning hoi a asjassepuutuvad tekstisõnumid mobiilis alles, et neid hiljem asja uurimisel kasutada.

Mis saab, kui keegi levitab ilma sinu loata sinust tehtud solvavaid fotosid või teavet sinu kohta?

Vastusevariant. Võid paluda, et piltide või teabe levitaja kustutaks materjali või teha sellesisulise avalduse võrguteenuse administraatorile. Räägi asjast vanematele või mõnele muule usaldusväärsele täiskasvanule ja tegutsege, nagu olukord nõuab. Alati ei ole sellest siiski abi. Eraelu puudutava või au haavava teabe, väite või pildi levitamine võib olla kuritegu. Sellisel juhul võid teha kohalikule politseile kuriteoavalduse. Salvesta vajaduse korral kuvatõmmised, et neid hiljem asja uurimisel kasutada. Veendu, et sa ise ei provotseeri kedagi ega ole süüdi teiste õiguste riivamises.

Mis saab, kui avastad internetis alaealisest tehtud seksuaalse sisuga fotosid?

Vastusevariant. Alla 18-aastast isikut pornograafilises ja alla 14-aastast isikut pornograafilises ja erootilises situatsioonis kujutava pildimaterjali valmistamine ja levitamine on seadusevastane. Võimalikust ebaseaduslikust sisust internetis saab anda teada MTÜ Lastekaitse Liidu veebilehe www.vihjeliin.ee kaudu. Lastekaitse Liidu poolt hallatav vihjeliin teeb just niisuguse, sageli välismaistel veebisaitidel levitatava ebaseadusliku materjali eemaldamiseks rahvusvaheliselt koostööd. Teave seadusevastase materjali ja tegevuse kohta edastatakse ka politseile. Kui küsimus on sind ennast kujutavas pildis või videos, siis tuleb tegutseda kärmelt ja otsustavalt. Kuriteo uurimiseks ja asjasse sekkumiseks tuleb esmalt võtta ühendust kohaliku politseiga. Vajaduse korral võid küsida nõu ka veebikonstaablilt. Enamasti suhtuvad veebisaidid alaealistega seotud kuritegudesse tõsiselt ja täidavad seadusi. Muul moel kohatust ja kasutustingimusi eiravast sisust võib teavitada teenuse administraatorit ka siis, kui tegemist ei ole ebaseadusliku materjali või tegevusega.

Rollimäng

Eesmärk. Internet võimaldab tutvuda uute inimestega ja luua inimsuhteid, sh nii sõprus- kui ka intiimsuhteid. Ülesande eesmärk on harjutada internetisuhetes ohutult käituma ja mõelda oma õiguste kaitsesele eri rollide vaatevinklist.

Aeg. Umbes 60 minutit (10 minutit ettevalmistuseks, umbes 20 minutit rollimänguks ja 20 minutit kokkuvõtteks).

Vajaminevad asjad. Rollilehed, paber ja pliiatsid.

Tegevus. Valmistage rollilehed, millele on kirjutatud iga tegelase ülesanded: Juta, Aleks, Juta ema, Juta sõbranna Iida ja vaatleja. Jagage lehed olenevalt ülesandest 3–4 inimesega rühmadele. Kui igaühel on oma roll selge, juhendage noori tegevusel.

Rühmad võib jagada eri ruumidesse või suures ruumis eri nurkadesse. Noored esitavad alltoodud juhtumi olenevalt rolliülesannetest. Kaks või rohkem inimest räägivad omavahel, elades rollidesse ja olukorda sisse. Vaatleja kuulab ning paneb oma tähelepanekud ja dialoogis osalejate argumentid kirja. Dialoogi pikkus on umbes 5 minutit.

Kui kõik rühmad on lõpetanud, kogunetakse jälle kokku, et juhendaja saaks anda täiendavaid juhiseid. Eesmärk on ülesanne koos kokku võtta. Selleks on ülesande lõpus eraldi juhend.

Juhtum. Juta ja Aleks tutvusid internetifoorumis. Nad elavad eri kohtades ja on juba ligi kuu aega vestelnud. Vestlemine on olnud intensiivne. Suhe on liikunud kiiresti edasi sügavaks ja usalduslikuks. Aleks tahaks nüüd Jutaga kokku saada, aga Juta on tunnetest hoolimata natuke kahtlev. Kas ta võib internetisõpra usaldada? Kas ta julgeb minna poisiga kohtuma ja kuidas seda oleks mõistlik teha? Ta otsustab emalt ja sõbrannalt nõu küsida.

Rollimäng nr 1

Dialoog. Juta ja Aleks räägivad. Esitage kujuteldav jutuajamine (nagu veebis või telefonis vesteldes), kus Aleks tahab Jutaga kohtuda. Juta on kahtlev ega tea, mida oma internetisõbraga kohtumisega ette võtta. Aleks kinnitab, et tal on head kavatsused ja Juta võib teda usaldada. Mõelge loole ise lõpp välja. Kas noored saavad kokku ja kuidas see toimub?

Isik A: Juta

Isik B: Aleks

Isik C: vaatleja

Mõtlemisülesanded

Kuidas kirjeldab Juta oma kohtumisega seotud kahtlusi?

Kuidas Aleks Jutat veenab?

Missugused võimalikud ohud on kohtumisega seotud?

Kui internetisõber osutubki päriselus kellekski teiseks, kui ta end väitis olevat, siis kuidas see sulle tunduks?

Rollimäng nr 2

Dialoog. Juta ja tema ema räägivad. Esitage kujuteldav jutuajamine, kus Juta räägib emale, et kohtas internetis poissi. Ta ütleb, et tahab nüüd tollega kohtuda. Ema on mures, kahtlev ja pärib Juta käest üksikasju suhte ning kavandatava kohtumise kohta. Mõelge loole ise lõpp välja. Kuidas ema lõpuks kohtumisse suhtub? Aga Juta? Kuidas tagada, et võimalik kohtumine oleks ohutu?

Isik A: Juta

Isik B: Juta ema

Isik C: vaatleja

Mõtlemisülesanded

Kuidas ema asjasse suhtub?

Missugused on ema mured?

Kuidas Juta ema arvamusse suhtub?
Missugused on Juta mured? Kuidas ta saaks kindlaks teha, et kõik on korras?
Kuidas Juta olukorra lahendab?

Rollimäng nr 3

Dialoog. Juta ja tema sõbranna Iida räägivad. Juta küsib nõu kogenumalt sõbrannalt, kes on kohtunud mitme poisiga. Iida räägib oma kogemustest ja annab häid nõuandeid. Mõelge loole ise lõpp välja. Kas Juta läheb Aleksiga kohtuma ja kuidas see välja näeb?

Isik A: Jutaa

Isik B: Iida

Isik C: vaatleja

Mõtlemisülesanded

Kuidas kirjeldab Juta oma kohtumisega seotud kahtlusi?

Mis nõu võiks Iida Jutale anda?

Kuidas Juta Iida arvamusse suhtub?

Ühisarutelu mõtlemisülesanded

Rühmaliikmed räägivad oma rollist.

Vaatlejad räägivad oma tähelepanekutest.

Kuidas selle töö tegemine tundus?

Kuidas dialoog edenes?

Missuguseid põhjendusi rollitäitjad esitasid?

Missugune oli lõplik lahendus?

Aga kui kõik ei sujunud plaanitu kohaselt?

Milliseid probleemolukordi võib tekkida? Kuidas neid lahendada?

Seksuaalsus ja minu õigused

Mõttekaart, arusaam seksuaalsusest

Eesmärk. Tegemist on mõtتهarjutusega seksuaalsuse teema käsitlemiseks. Harjutuse eesmärk on teha kindlaks noorte arusaam seksuaalsusest ja milline tähendus on sellel nende jaoks. Harjutus võib tunduda esialgu piiratud, aga eesmärk on anda juhendajale võimalus teemakäsitluse laiendamiseks. Harjutus on ka hea hüppelaud, millelt liikuda edasi ülesannete kogu teiste harjutuste juurde.

Aeg. Umbes 30 minutit (15 minutit aruteluks ja 15 minutit kokkuvõtteks).

Vajaminevad asjad. Kartong ja pliiatsid, postkaardid.

Tegevus. Tegemist on mõtтеkaardi koostamise harjutusega. Andke ühele paarile üks paber, millele paluge neil kirjutada mõtтеkaardi vormis seksuaalsusega seotud sõnu. Keskel asetseb sõna seksuaalsus ja selle ümber võivad noored panna kirja enda arvates sellega seostuvaid mõisteid ning teemasid. Mõtтеkaardis võib kasutada ohtralt värve, vorme ja joonistusi. Sellisel viisil märkmete tegemine aitab asja paremini mõista ja näha tervikut.

Võimalik alternatiivne tegevus. Harjutuse võib korraldada ka postkaartide abil. Kui teil on postkaarte, siis asetage need noorte ette laiali. Igaüks peab võtma 1–2 kaarti, mis kirjeldavad seda, mida seksuaalsus tema arvates tähendab. Seejärel arutletakse paaris / väikestes rühmades valitud kaartide põhjal, mis on seksuaalsus ja mis just nende valitud kaardil seda kirjeldab.

Lõpetuseks. Kui kõik paarid on valmis, võib teema ühiselt kokku võtta. Iga paar esitab oma mõtтеd seksuaalsusest. Soovi korral võite kirjutada noorte välja toodud sõnad tahvlile või ühisele suurele paberile. Vajaduse korral võib ühisarutelu käigus tõsta esile keskseid teemasid nagu seksuaalne heaolu, noorte seksuaalõigused ja seksuaalne enesemääramisõigus. Järgmistes harjutustes avatakse neid mõisteid täpsemalt.

Mõtlemisülesanded

Mis tunne on seksuaalsusest rääkida?

Missuguseid tähendusi sõnale antakse? Mis on selles positiivset ja negatiivset?

Arutlege koos, mis näitab seksuaalset heaolu ning kuidas parandada enda/kaaslase seksuaaltervist ja seksuaalset heaolu.

Pildid räägivad

Eesmärk. Harjutuse eesmärk on arutleda esmalt selle üle, kuidas seksuaalsus avaldub ja kuidas seda meedias kuvatakse. Peale selle on eesmärk hinnata, missuguseid tagamõtteid võib olla meedias toodetud seksuaalse sisuga piltidel ja kuidas need ning nende tõlgendamine võivad oma arusaamu mõjutada. Eesmärk on parandada laste ja noorte oskusi tõlgendada meedia vahendatud sõnumeid kriitiliselt. Teema käsitlemisel võib võtta abiks järgmised küsimused.

Kuidas seksuaalsus avaldub ja kuidas seda meedias kuvatakse?

Missuguseid pilte meedias seksuaalsusest ning naisest ja mehest luuakse?

Mis eesmärgid on meedias avaldatavatel seksuaalse sisuga piltidel?

Kuidas meedia vahendatud pildid ja seksuaalsuse tõlgendamine võivad mõjutada sinu enda käitumist?

Noored võivad löigata välja reklaame ja artikleid, mis nende arvates vastavad küsimustele.

Aeg. Umbes 60–90 minutit (harjutust võib teha mitme õppetunni jooksul).

Vajaminevad asjad. Ajalehed, reklaamid, käärid, erivärviline papp/kartong, liim.

Tegevus. Harjutus nõuab juhendaja ettevalmistusi. Koguge erinevaid ajakirju ja paluge lastel/noortel neid kodust väljalõigete tegemiseks kaasa tuua. (NB! Eesmärk ei ole kasutada pornolehekülgi ega -ajakirju.) Harjutuse võib korraldada üksi, paaris või väikestes rühmades. Julgustage noori teema üle arutlema ja rääkima, mis viitas ühes või teises reklaamis või artiklis seksuaalsusele või seksuaalse sisuga sõnumile. Valmistage kogutud piltidest kollaaž või plakat.

Mõtlemisülesanded

Arutlege, millise kuvandi loob porno seksuaalsusest ning naisest ja mehest. Kuidas see tegelikkusest erineb?

Lõpetuseks. Harjutust võib jätkata koduse ülesandena, nt meediaseire ülesandena. Noortele võib anda aega nähtu üle järele mõelda ning juhendada neid veel reklaame ja artikleid välja lõikama ning kokku kleepima. Noored jälgivad nädala jooksul eri meediaväljaandeid. Ülesanne on panna kirja ja kirjeldada oma tähelepanekuid teemal „**Seksuaalsus meedias**”. Tegemist võib olla mistahes meediat üles nopituga, nt raadiokampaania, ajaleheartikkel või telereklaam.

Minu ruum

Eesmärk. Harjutuse eesmärk on arutleda igaühe isikliku puutumatus piiride üle ja määratleda n-ö oma ruum. Eesmärk on teha kindlaks n-ö oma ruum ja õppida teiste seatud piire austama. Igaühel meist on isikliku puutumatus piirid, mida tuleb austada. Osal on need avaramad kui teistel. Harjutuse tegemiseks on väga tähtis, et rühmas valitseks turvaline ja usalduslik õhkkond. Rühm peab olema väike ning koosnema kõigile tuttavatest ja turvalistest inimestest – nii säilib harjutuse tegemisel usaldus üksteise vastu.

Aeg. Umbes 20 minutit.

Vajaminevad asjad. Piisavalt suur ruum, kus osalejad mahuvad vabalt liikuma, nt võimla või suur tuba.

Tegevus. Rühmaliige võib kogeda oma ruumi piiramist, kui ta seda soovib. Esimene vabatahtlik läheb ja seisab teistest umbes 3–4 m kaugusele ning sulgeb silmad. Ülejäänud rühmaliikmed lähenevad talle ükshaaval. Kui silmad kinni seisev inimene tunneb, et keegi astub talle liiga lähedale ja see tundub talle ebameeldiv, siis hüüab ta „STOPP”. Läheneja peab käsu peale kohe seisma jääma. Kui kõik soovijad on saanud silmad kinni oma isiklikku ruumi katsetada, siis korratakse sama avatud silmadega, nii et inimene näeb nüüd, kes talle läheneb. Harjutust võib teha ka paarikaupa, kui see paistab olevat turvalisem variant.

Mõtlemisülesanded

Kuidas selle töö tegemine tundus?

Kas silmad kinni ja silmad lahti oli erinev seista ning mille poolest?

Kas sinu tulemus üllatas sind?

Miks mõni inimene vajab rohkem, teine vähem oma ruumi?

Keha ja puudutamine

Eesmärk. Harjutuse eesmärk on arutleda eri puudutamiskiiside üle ning kehtestada enda ja teiste puutumatause piirid. Eesmärk on tugevdada laste ja noorte oskusi kaitsta enda ja austada teiste õigusi ning suurendada valmisolekut ohtuolukorras tegutsemiseks. Harjutuses käsitletakse ka ebameeldiva puudutamise vältimist ja enda kaitsmist seksuaalse väärkohtlemise eest. Lisateavet teema käsitlemiseks leiate harjutuse kokkuvõtvas osast.

Aeg. Umbes 60 minutit.

Vajaminevad asjad. Suur lina või jõupaber, viltpliiatsid/kriidid ja märkmepaberid.

Tegevus. Jagage noored paaridesse. Esimene ülesanne on käia paarikaupa üksteise keha piirjooni paberile/kangale märkimas, nii et kumbki on kordamööda selle peal selili ja kaaslane joonistab.

Järgmiseks tullakse joonistatud figuuride juurde kokku ja lastele antakse värvilised märkmepaberid. Nüüd tuleb panna roheline märkmepaber joonistatud kehal sellele kohale, mida teised tohivad kehaomanikul puudutada ja mille puudutamine tundub meeldiv.

Seejärel arutletakse koos puudutamise ning selle üle, missugune puudutus on meeldiv ja missugune ebameeldiv.

Järgmiseks palutakse lastel asetada punane märkmepaber joonistatud kehal sellele kohale, mida nende meelest EI tohi ilma luba küsimata puudutada.

Kui märkmepaberid on kohale asetatud, on soovitatav ülesande üle arutleda ja vaadata koos, kuhu paberid sattusid. Rääkige kehaosadest ja laste valikutest.

Arutelu toetamine ja mõtlemisülesanded

Lapsi ja noori võib teavitada nende arengule sobival moel enda kaitsmisest seksuaalse väärkohtlemise eest. Eri vanuses lastega võib rääkida sel teemal eri moel.

Lastele võib rääkida, et mõni inimene võib neile sobimatult läheneda ja tahta puudutada selliseid piirkondi, mis on igapäevaseks väga isiklikud. Oluline on nimetada nimedega keha intiimpiirkonnad ja teha kindlaks, et igapäevaseks kogeb isikliku puutumatus piire. Näiteks kõik see, mis jääb ujumistrikoo alla, on privaatne ja sellest tuleb lugu pidada. Mitte keegi ei tohi neid piirkondi luba küsimata ja mõjuva põhjuseta puutada. Seesama nn ujumistrikoo reegel ja keha piiride austamine kehtivad ka internetis. Laste ja noortega võib arutleda selle üle, missugune puudutamine paistab olevat sobiv või ebasobiv ning kuidas ebaseadusest või ohtlikust olukorrast pääseda. Noori võib innustada arutlema ka seksuaalse enesemääramisõiguse üle. Igal inimesel on õigus seksuaalsele puutumatusle ja kaitsele väärkohtlemise eest. See tähendab, et igapäevaseks õigus otsustada oma piiride ja seksuaalelu üle ilma sealjuures teise inimese enesemääramisõigust rikkumata.

Laste õigused ja osalus

Eesmärk. Harjutuse eesmärk on tutvustada ÜRO lapse õiguste konventsiooni ja osalust ning suurendada laste ja noorte valmisolekut rääkida endassepuutuvatest halbade kogemustest või probleemolukordadest täiskasvanule. Eesmärk on teha selgeks laste vajadused ja lootused, kuidas täiskasvanud peaksid neid kohtlema ja neile probleemolukordades vastu tulema.

Aeg. Umbes 60 minutit.

Vajaminevad asjad. Paber ja pliiatsid, kartong/paber ja viltpliiatsid.

Tegevus ja taustateave. Harjutus koosneb kahest osast. Kõigepealt arutlege koos lapse õiguste konventsiooni nelja põhimõtte üle ning lapse õiguse üle kaitsele ja kaasamisele. Mida need täpselt tähistavad ja tähendavad? Vt altpoolt.

a) ÜRO lapse õiguste konventsiooni üldpõhimõtted:

- igal lapsel on õigus elule, ellujäämisele ja arengule;
- igal lapsel on õigus oma arvamusele ja sellega arvestamisele;
- kõik lapsed on võrdsed ja kedagi ei tohi tõrjuda;

- nii üksikut last kui ka lasterühma puudutavate plaanide ja otsuste tegemisel tuleb arvestada lapse huvidega.

ÜRO lapse õiguste konventsiooni kohaselt on lapsel õigus kaitsele, piisavatele jõuvarudele ja kaasamisele. Lapsel on õigus olla väike, kaitstud ja turvatud, aga samas ka õigus olla aktiivne ja tema arvamusega arvestamisele.

Kaasamise hulka kuuluvad lapse õigus avaldada vabalt arvamust, täiskasvanu kohustus võtta lapse nägemusi viimase ega ja kogemustepagasi järgi arvesse ning lapse õigus ärakuulamisele teda puudutavates haldus- ja õigusküsimustes.

b) Kuidas ma soovin, et mind koheldaks ja ära kuulataks, kui ma asjast täiskasvanule räägin?

Mõelge esmalt alltoodud küsimuste üle iseseisvalt. Seejärel jagage osalejad väikestesse rühmadesse, kus arutletakse teema üle edasi. Paluge noortel kirjutada küsimuse põhjal kiri täiskasvanule ja arutleda selle kirjutamise üle väikestes rühmades. Keegi ei pea oma kirja teistele näitama, vaid võib sellest vabas vormis ja just nii palju rääkida, kui ta soovib. Eesmärk on, et väikestes rühmades arutletakse seejärel erinevate lootuste üle. Lõpetuseks saab iga rühm valida neli peamist sõnumit täiskasvanule, kuidas soovitakse, et neid taolistes olukordades koheldaks. Iga rühm kirjutab enda valitud sõnumi ühiseks kodukorraks. Lõpetuseks arutletakse sõnumite üle üheskoos.

- Kujutle, et oled kogenud midagi ebameeldivat, mis sind solvas või mõni täiskasvanu on sulle seksuaalselt lähenenud. Tahaksid rääkida sellest oma vanematele või mõnele muule täiskasvanule, keda sa usaldad. Pane oma mõtted kirja.

Kuidas sulle tunduks sellest rääkida ja kuidas sa seda teeksid?

Mis annaks sulle julgust rääkida?

- Koosta vabas vormis kiri, kuidas sa soovid, et sind kuulav täiskasvanu sind sellises olukorras kohtleks.

Mõtlemisülesanded

Kuidas selle töö tegemine tundus?

Miks on oluline tegutseda ja rääkida asjast mõnele usaldusväärsele täiskasvanule, kui toimub midagi sobimatut või kui täiskasvanu läheneb sulle seksuaalselt?

Noorte jutustused

Eesmärk. Jutustuste ja harjutuste abil elavad lapsed ja noored läbi tegelikke olukordi. Eesmärk on panna rühm arutlema erinevate võimaluste üle olukordade lahendamiseks. Eesmärk on aidata neil võrgukeskkonnas ette tulevaid probleemolukordi identifitseerida ning anda julgust ja parandada oskusi neisse sekkuda.

Aeg. Umbes 45 minutit (20 minutit ja 25 minutit).

Tegevus. Jagage osalejad väikestesse 4–5 inimesest koosnevatesse rühmadesse. Paluge neil tutvuda noorte jutustustega ja mõelda välja eri variante olukordade lahendamiseks. Kuidas jutustuse tegelased võiksid oma olukorrast pääseda?

Elina, 14

„Ajasin netis ühe poisiga juttu ja armusin temasse täiesti ära. Olime juba hulk aega suhelnud ja mingil hetkel ütlesin, et ta meeldib mulle. Järgmisel päeval hakkas poiss väga imelikult käituma. Ta hakkas mind kiusama ja söimama. Kõigepealt sain irvitavaid ja iroonilisi sõnumeid. Hiljem söimas see tüüp mind koos oma sõpradega avalikult. Asi läks täitsa käest ära. Väga paha oli olla. Ma ikka arvasin, et ma meeldisin talle ka. Olin täiesti meeleheitel ega teadnud, mida teha ...”

Mida sa Elinale ütleksid?

Kuidas Elina sellest olukorrast pääseb?

„... Andsin asjast kõigepealt võrgukogukonna administraatorile teada. Rääkisin ka õele ja ta andis nõu, et võtaksin ühendust veebikonstaabliga. See aitas palju, kuigi kiusamine lõppes õnneks nagunii ka iseenesest ära. Sain aru, et mitte mingisugust kiusamist ei pea kannatama – juhtugu see siis netis või kooliõuel. Mõnikord võib kiusamine olla nii ränk, et see on juba kuritegu.

Olin pikka aega juhtunu pärast täiesti masenduses, aga õnneks sõbrad ja vanemad aitasid ning nüüd olen jälle mina ise!”

Oliver, 17

„Põhikoolis mind kiusati. Kiusajad uurisid ühe võrgukogukonna salasõna välja ja kasutasid ilma minu loata mu kontot. Nad kasutasid minu pilte ja andmeid ning ühendasid mu eri kogukondadega ja levisid alusetuid väiteid, mida mina ei olnud tegelikult öelnud. Hakkasin saama ka võõrastelt inimestelt sõnumeid, milles mind sõimati ning alusetud kuulujutud ja väited levisid internetis kulutulena. Olin täiesti meeleheitel, alandatud ja üksi ega teadnud, mida teha ...”

Mida sa Oliverile ütlesid?

Kuidas Oliver sellest olukorrast pääseb?

„Kõigepealt palusin neil lõpetada ja põhjendamatud sõnumid kustutada. Kiusajad ei lõpetanud, nii et rääkisin asjast ka vanematele ja mõtlesime koos, mida teha. Viimaks võtsin veebikonstaabliga ühendust. Rääkisin, mis juhtus ja kuidas need tüübid levitavad minu kohta rövedaid ning alusetuid kõlaid. Saatsin politseile kiusavatest sõnumitest kuvatõmmised ja lingi kiusaja profiilile. Politsei hoiatus lõpetas kiusamise.

Hiljem ei ole ma pidanud vajalikuks enam sellest rääkida. Mul on õnneks teisi häid sõpru, keda nende kiusajate tegevus pani imestama. Rääkisin asjast ka koolipsühholoogiga ja tasapisi lõppes kiusamine ära. Kui läksin gümnaasiumi, sain uusi sõpru ja hobisid.”

Sandra, 16

„Kohtusin 14-aastaselt netis ühe ägeda kutiga. Vestlesime kaua aega ja sügavatel teemadel. Oli nii hea tunne, et keegi sai minust nii hästi aru. Armusin endalegi arusaamatult ära ja kogu asi vedas mind kaasa. Mu peas oli ainult see üks inimene ja ma tahtsin kogu aeg temaga rääkida.

Mingil hetkel hakkasime seksist rääkima. Ma ei mäleta enam, kuidas me sinnani jõudsime. Algul olin natuke segaduses, aga eks me olimegi juba üsna kaua tuttavad, pea kuu aega. Oli nii hea tunne, et keegi oli minust nii siiralt huvitatud. Ta küsis mu käest seksi kohta väheke imelikke küsimusi, näiteks „Kas sa oled kunagi masturbeerinud?“, „Kas sa oled kunagi seksinud?“

Ta tahtis, et ma saadaksin talle endast pilte. Saatsin paar tükki ja ta kiitis, et ma olen ilus. Siis ta tahtis veel rohkem näha. Mind ajas aina enam segadusse, aga kuna meie suhe tundus nii küps, siis usaldas

teda täielikult. Teisest küljest oli natuke tore ka. Tegin endast mobiilikaameraga pilte ja saatsin talle. Ta vandus, et see on meie kahe vaheline asi ega tahtnud, et ma meist kellelegi räägiksin. No ma siis ei rääkinud ka. Ta lubas ka endast pilte saata.

Kui me järgmine kord vestlesime, ütles ta, et on natuke vanem, kui ta alguses oli öelnud – 28. Natuke pani imestama, aga teisest küljest oli temaga nii mõnus rääkida, et ma ei pidanud vajalikuks midagi teha. Ja ma arvasin, et tema ei rääkinud minust ka kellelegi. Jutud läksid päris intiimseks ja peamiselt rääkisime seksist. Ta rääkis, mis tunne on ja kuidas ta mind ette kujutab. Ja et ta tahaks minuga päriselus kohtuda, et saaksime koos olla.

Mingil ajal rääkisin meie jutuajamistest oma parimale sõbrale. Ja sellest, et meil on plaanis kokku saada, või vähemalt, et see kutt tahab seda. Õnneks rääkisin! Sõber avas mu silmad. Mind oli ennast ka mõni asi veidi imestama pannud ja ma sain aru, et siin ei ole kõik päris õige.

Olin ju ka sellisest asjast kuulnud, aga ma ei uskunud, et see minuga juhtub. Ma ei tahtnud enam selle tüübiga suhelda. Lõpuks ta hakkas mind saadetud piltidega survestama ja ähvardas need laiali saata, kui ma temaga nõusse ei jää. Olin masenduses. Kartsin väga, häbi oli ja kohutavalt kahju. Süüdistasin ennast, olin ju ise need pildid talle saatnud ja kõigile sõnumitele vastanud ... Mis siis, kui ta räägibki sellest kellelegi?”

Mida sa Sandrale ütleksid?

Kuidas Sandra sellest olukorrast pääseb?

„Lõpuks võtsin julguse kokku ja rääkisin vanematele ära. Ei tea, mis ma ilma nende abita peale oleksin hakanud. Tegin meie saadetud sõnumitest ja piltidest kuvatõmmised ja esitasime politseile kuriteoavalduse. Politsei uuris asja ja nende meelest oli hea, et ma julgesin asjast rääkida. Hiljem tuli nimelt välja, et mina ei olnud ainus, vaid see tüüp oli ka teiste noortega ühendust võtnud.

Mu vanemad said must täielikult aru ja aitasid mind igal moel. Oleme hiljem asjast avameelselt rääkinud ja käisin vestlemas ka kooli tervishoiutöötajaga. Paha tunne hakkab üle minema. Algul olin täiega masenduses ega usaldanud kedagi. Olen väga tänulik, et mul on lähedane sõber ja ümberringi sellised täiskasvanud, kellele ma võin oma muredest ja igasugustest halbade asjadest rääkida. Õnneks julgesin seda teha. Tänu sellele sain abi ega jäänud üks. Väga paha, et ma sellise supi sisse sattusin, aga samas ma mõtlen ka, et mida kõike too tüüp oleks võinud veel teha, kui ma ei oleks julgenud asjast rääkida.”

Jaak, 18

„Veetsin mingi aeg hästi palju aega erinevates netifoorumites. Seksijutud hakkasid huvi pakkuma ja käisin lehtedel, kus oli võimalik reaalajas kellegagi ühenduses olla. Paljastasin ennast ka natuke ja seksisin võõrastega, masturbeerides veebikaamera ees. Ma jäin sellest sõltuvusse. Ükskord oli vastas minust palju noorema välimusega kutt. Hinnanguliselt äkki 15 aastat. Mul hakkas suur hirm nii enda kui ka teise pärast. Olin näinud pornolehekülgedel videoid, mis olid salvestatud just sellistes olukordades. Kust ma tean, kas keegi on minu pilte salvestanud ja mõnel pornosaidil levitanud ...?

Mida sa Jaagule ütleksid?

Kuidas Jaak sellest olukorrast pääseb?

„Nähtud videoklipid ja oma tegevus hakkasid hirmsasti vaevama. Internetiporno ja veebikaamera ees askeldamine olid haaranud minu elust väga suure osa. Lõpetasin seksilehtedel surfamise. Arutasin asja ka ühe sõbraga ja see muutis enesetunnet palju paremaks. Nagu kuulsin, siis ei olnud ma ainus. Õnneks ei jäänud ma muret üksi oma peas keerutama. Tänu oma hobidele kohtusin ühe tüübiga, kellega käin praegu kohtamas.“

Lisa 1

Seksuaalõiguste deklaratsioon

Seksuaalsus on oluline osa iga inimese isiksusest. Selle terviklik areng oleneb viisist, kuidas inimlikud põhivajadused on rahuldatud. Need on igatsus ning soov kontakti, lähisuhte, tunnete väljendamise, naudingute, helluse ja armastuse järele. Seksuaalsus tekib indiviidi ja sotsiaalsete struktuuride vahelises suhtluses. Seksuaalsuse terviklik areng on hädavajalik, et inimesed võiksid end nii individuaalselt, omavahel kui ka ühiskonnas üldiselt hästi tunda.

Seksuaalõigused on ülemaailmsed inimõigused, mis tulenevad iga inimese õigusest vabadusele, väärikusele ja võrdsusele. Kuna tervis on peamine inimõigus, siis peab seksuaaltervis olema samuti põhiõigus. Selleks et tagada, et inimesed ja ühiskonnad arenevad seksuaalselt tervelt, tuleb kõigis ühiskondades võtta vastu järgmised seksuaalõigused ning neid igati edendada, austada ja kaitsta. Seksuaaltervis on sellise elukeskkonna tulemus, mis tunnustab ja austab seksuaalõigusi ning võimaldab neid ellu viia.

Maailma Seksuoloogia Assotsiatsioon (World Association for Sexology, WAS), Hong Kong, 1999

Deklaratsiooni 2014. aastal täiendatud versioon inglise keeles on kättesaadav assotsiatsiooni veebilehel
http://www.worldsexology.org/wpcontent/uploads/2013/08/declaration_of_sexual_rights_sep03_2014.pdf

- 1. Õigus seksuaalsele vabadusele.** Seksuaalne vabadus tähendab üksikisikute õigust oma seksuaalsust täielikult väljendada. See välistab siiski seksuaalse vägivalda ja väärkohtlemise.
- 2. Õigus seksuaalsele enesemääramisele, puutumatussele ja kehalisele turvalisusele.** See õigus sisaldab oskusi teha oma seksuaalelu puudutavaid otsuseid kooskõlas isiklike ja ühiskondlike eetikanoormidega. Siia kuuluvad ka oma keha valitsemine ja nautimine ilma piinamist, vigastamist või mistahes muud vägivalda kogemata.
- 3. Õigus seksuaalsele privaatsusele.** See tähendab õigust teha individuaalseid otsuseid ja käituda lähisuhetes oma soovi kohaselt, kui see ei riku teiste inimeste seksuaalõigusi.
- 4. Õigus seksuaalsele õiguslikkusele.** See tähendab pääsu mistahes diskrimineerimisest soo, seksuaalse sättumuse, vanuse, nahavärvi, ühiskonnaklassi, usu ja kehalise või vaimse puude tõttu.
- 5. Õigus seksuaalsele naudingule.** Seksuaalne nauding, sh seks iseendaga, on kehalise, vaimse, mõistuse ja hinge heaolu allikas.
- 6. Õigus seksuaalsete tunnete väljendamisele.** Seksuaalsuse väljendamine on enamasti erootiline nauding ja seksuaaltoimingud. Igaühel on õigus väljendada oma seksuaalsust suhtlemise, puudutamise, tunnete avaldamise ja armastuse kaudu.
- 7. Õigus otsustada vabalt seksuaalse kokkukuulumise üle.** See tähendab õigust abielluda või mitte, võimalust lahutada ja sõlmida mistahes muid vastutustundlikke seksuaalsuhteid.
- 8. Õigus teha vabu ja vastutustundlikke valikuid.** See tähendab õigust otsustada, kas saada lapsi või mitte; õigust otsustada laste arvu ja nende sündimise aja üle; samuti täielikku õigust kasutada rasestumisvastaseid vahendeid.
- 9. Õigus teaduspõhisele teabele seksuaalsuse kohta.** See tähendab, et teave seksuaalsuse kohta peab olema saadud sõltumatult ja eetiliste uuringute tulemusena ning seda jagatakse sobival viisil kõigile ühiskonnarühmadele.
- 10. Õigus mitmekülgselle seksuaalkasvatusele ja haridusele.** Tegemist on alates sündimisest terve elu kestva protsessiga ja see peab puudutama kõiki ühiskondlikke institutsioone.
- 11. Õigus seksuaaltervise teenustele.** Seksuaaltervise teenused peavad olema kättesaadavad mistahes seksuaalsusega seotud murede, probleemide ja tegutsemishäirete ennetamiseks ja kõrvaldamiseks.

Eestis kehtivad õigusaktid on
kättesaadavad elektrooniliselt veebilehelt
www.riigiteataja.ee

Karistusseadustik

Vägistamine (karistusseadustik § 141)

(1) Inimese tahte vastaselt temaga suguühtesse astumise või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemise eest vägivallega või ära kasutades tema seisundit, milles ta ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama, – karistatakse ühe- kuni viieaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest:

- 1) kui see on toime pandud noorema kui kahek-
sateistaastase isiku suhtes;
- 2) kui see on toime pandud grupi poolt;
- 3) kui sellega on tekitatud kannatanule raske
tervisekahjustus;
- 4) kui sellega on põhjustatud kannatanu surm;
- 5) kui sellega on kannatanu viidud enesetapuni
või selle katseni või
- 6) kui see on toime pandud isiku poolt, kes on
varem toime pannud käesolevas jaos sätestatud
kuriteo, – karistatakse kuue- kuni viieteistaastase
vangistusega.

(3) Sama teo eest, kui selle on toime pannud
juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega.

Suguühtele või muule sugulise iseloomuga teole sundimine (karistusseadustik § 143)

(1) Inimese tahte vastaselt temaga suguühtesse astumise või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemise eest, ära kasutades kannatanu sõltuvust süüdlasest, kui puudub käesoleva seadustiku §-s 141 sätestatud vägivald või seisund, milles inimene ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama, –

karistatakse kuni kolmeaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas jaos sätestatud kuriteo, – karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

(3) Sama teo eest, kui selle on toime pannud
juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega.

Suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu mõjuvõimu kasutades (karistusseadustik § 143¹)

(1) Täisealise isiku poolt noorema kui kaheksateistaastase isikuga suguühtesse astumise või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemise eest, ära kasutades kannatanu sõltuvust süüdlasest või kuritarvitades saavutatud mõjuvõimu või usaldust, kui puudub käesoleva seadustiku §-s 141 sätestatud vägivald või seisund, milles inimene ei olnud võimeline vastupanu osutama või toimunust aru saama, – karistatakse kahe- kuni kaheksa-aastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas jaos sätestatud kuriteo, – karistatakse kolme- kuni kaheksa-aastase vangistusega.

(3) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega.

Suguühe järeltulijaga (karistusseadustik § 144)

(1) Vanema, vanema õigustega isiku või vanavanema poolt lapse või lapselapsega suguühtesse astumise või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemise eest – karistatakse kahe- kuni kaheksa-aastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas jaos sätestatud kuriteo, – karistatakse kolme- kuni kaheksa-aastase vangistusega.

Suguühe või muu sugulise iseloomuga tegu lapsealisega (karistusseadustik § 145)

(1) Täisealise isiku poolt noorema kui neljateistaastase isikuga suguühtesse astumise või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemise eest – karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas jaos sätestatud kuriteo, – karistatakse kahe- kuni kaheksa-aastase vangistusega.

(3) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega.

Alaealiselt seksi ostmine (karistusseadustik § 145¹)

(1) Alla kaheksateistaastase isikuga rahalise tasu või mis tahes muu hüve eest suguühtesse astumise või muu sugulise iseloomuga teo toimepanemise eest – karistatakse kuni kolmeaastase vangistusega.

(2) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 nimetatud teo eest, kui see on toime pandud noorema kui neljateistaastase isiku suhtes, – karistatakse kuni viieaastase vangistusega.

(3) Käesoleva paragrahvi lõigetes 1 ja 2 nimetatud teo eest, kui see on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas jaos sätestatud kuriteo, – karistatakse kahe- kuni kaheksa-aastase vangistusega.

(4) Käesoleva paragrahvi lõigetes 1 ja 2 nimetatud teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega.

Noorema kui kümneaastase isiku arusaamisvõimetus (karistusseadustik § 147)

Noorem kui kümneaastane isik loetakse käesolevas jaos sätestatud süütegude mõttes arusaamisvõimetuks.

Delikaatsete isikuandmete ebaseaduslik avaldamine (karistusseadustik § 157¹)

(1) Delikaatsete isikuandmete ebaseadusliku avaldamise või neile ebaseadusliku juurdepääsu võimaldamise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud omakasu eesmärgil või kui sellega on tekitatud teisele isikule kahju, – karistatakse rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega.

(3) Käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahatrahviga kuni 32 000 eurot.

(4) Käesoleva paragrahvi lõikes 2 sätestatud teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega.

Teise isiku identiteedi ebaseaduslik kasutamine (karistusseadustik § 157²)

Teist isikut tuvastavate või tuvastada võimaldavate isikuandmete tema nõusolekuta edastamise, nende juurdepääsu võimaldamise või nende kasutamise eest eesmärgiga luua teise isikuna esinemise teel temast teadvalt ebaõige ettekujutus, kui sellega on tekitatud kahju teise isiku seadusega kaitstud õigustele või huvidele, või

varjata kuritegu – karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.

Inimkaubandus alaealise ärakasutamise eesmärgil (karistusseadustik § 175)

(1) Noorema kui kaheksateistaastase isiku mõjutamise eest, et ta alustaks või jätkaks kuriteo toimepanemist, kerjamist, prostitutsiooniga tegelemist või tavapäratutel tingimustel töötamist või astuks modelli või näitlejana üles pornograafilises või erootilises etteastes või teoses, kui puudub käesoleva seadustiku §-s 133 sätestatud süüteo-koosseis, samuti noorema kui kaheksateistaastase isiku käesolevas paragrahvis nimetatud tegevusele muul viisil kaasaitamise eest – karistatakse kahe- kuni kümneaastase vangistusega.

(1¹) Sama teo eest, kui see on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas paragrahvis või §-s 133–133³, 175¹ või 178–179 sätestatud kuriteo, – karistatakse kolme- kuni kümneaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega.

(3) Kohus kohaldab käesolevas paragrahvis sätestatud kuriteo eest kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist vastavalt käesoleva seadustiku §-s 832 sätestatule.

Lapspornole juurdepääsu taotlemine ja selle jälgimine (karistusseadustik § 175¹)

(1) Lapspornole teadvalt juurdepääsu taotlemise eest või noorema kui kaheksateistaastase isiku

osalusel toimuva pornograafilise etteaste teadliku jälgimise või noorema kui neljateistaastase isiku osalusel toimuva pornograafilise või erootilise etteaste teadliku jälgimise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni kaheaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas paragrahvis või §-s 175 või 178–179 sätestatud kuriteo, karistatakse kuni kolmeaastase vangistusega.

(3) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega.

Lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine (karistusseadustik § 178)

(1) Nooremalt kui kaheksateistaastast isikut pornograafilises või nooremalt kui neljateistaastast isikut pornograafilises või erootilises situatsioonis kujutava pildi, kirjutise või muu teose või selle reproduktsiooni valmistamise, omandamise või hoidmise, teisele isikule üleandmise, näitamise või muul viisil kättesaadavaks tegemise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.

(1¹) Sama teo eest, kui see on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas paragrahvis või §-s 175, 175¹, 178¹ või 179 sätestatud kuriteo, – karistatakse ühe- kuni kolmeaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega.

Seksuaalse eesmärgiga kokkulepe lapsealisesega kohtumiseks (karistusseadustik § 178¹)

(1) Nooremale kui kaheksateistaastasele isikule, kes ei olnud võimeline toimunust aru saama, või nooremale kui neljateistaastasele isikule kohtumissettepaneku tegemise või temaga kohtumiskokkuleppe sõlmimise eest ning kohtumise ettevalmistava teo tegemise eest, kui kohtumise eesmärk on panna nimetatud isiku suhtes toime käesoleva seadustiku §-s 133, 133¹, 141–145¹, 175, 175¹, 178 või 179 sätestatud seksuaalse iseloomuga süütegu, – karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.

(1¹) Sama teo eest, kui see on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas paragrahvis või §-s 175, 175¹, 178 või 179 sätestatud kuriteo, – karistatakse ühe- kuni kolmeaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega.

Lapsealise seksuaalne ahvatlemine (karistusseadustik § 179)

(1) Nooremale kui neljateistaastasele isikule pornograafilise teose või selle reproduktsiooni üleandmise, näitamise või muul viisil teadvalt kättesaadavaks tegemise või sellisele isikule seksuaalse kuritarvitamise näitamise või sellise isiku nähes sugühtesse astumise või muul viisil teadvalt tema seksuaalse ahvatlemise eest – karistatakse rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.

(1¹) Sama teo eest, kui see on toime pandud isiku poolt, kes on varem toime pannud käesolevas paragrahvis või §-s 175, 175¹, 178 või 178¹ sätestatud kuriteo, – karistatakse ühe- kuni kolmeaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahalise karistusega.

Alaealisele julmuse eksponeerimine

(karistusseadustik § 180)

(1) Nooremale kui neljateistaastasele isikule julmuse propageeriva teose või selle reprodutsiooni üleandmise, näitamise või muul viisil teadvalt kättesaadavaks tegemise või sellise isiku nähes looma põhjuseta tapmise või piinamise või talle muul viisil julmuse teadva eksponeerimise eest – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahatrahviga kuni 3200 eurot.

Lastega töötamise ebaseaduslik võimaldamine

(karistusseadustik § 179¹)

(1) Isiku lapsega töötava isikuna tööle või teenistusse võtmise või tal muul viisil lastega tegutsemise võimaldamise eest, kui isikul on seadusega keelatud lastega töötamine, samuti õigustatud isiku poolt lastega töötamiseks tegevusloa andmise eest, kui see on seadusega keelatud, – karistatakse rahatrahviga kuni 300 trahviühikut.

(2) Sama teo eest, kui selle on toime pannud juriidiline isik, – karistatakse rahatrahviga kuni 3200 eurot.

Väljapressimine (karistusseadustik § 214)

(1) Varalise kasu üleandmise nõudmise eest, kui on ähvardatud piirata isiku vabadust, avaldada häbistavaid andmeid või hävitada või rikkuda vara, samuti kui on kasutatud vägivalda, – karistatakse rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistusega.

(2) Sama teo eest, kui see on toime pandud:

1) isiku poolt, kes on varem toime pannud varguse, röövimise, omastamise, süüteo toimepanemise tulemusena saadud vara omandamise, hoidmise või turustamise, asja tahtliku rikkumise või hävitamise, kelmuse või väljapressimise;

2) suures ulatuses;

3) raske tervisekahjustuse tekitamisega;

4) grupi poolt,

5) isikult vabaduse võtmisega või

6) vara rikkumise või hävitamisega, – karistatakse nelja- kuni kaheasteaastase vangistusega.

Lastekaitseadus

Vägivalda õhutava ja pornograafilise sisuga esemete levitamise keeld (§ 25)

(1) Julmust ja vägivalda õhutavate trükiste, filmide, heli- ja videosalvestiste ning esemete tootmine, demonstreerimine ja levitamine lastele on keelatud.

(2) Pornograafilise sisuga esemete, trükiste ja filmide tootmine, demonstreerimine ja levitamine lastele on keelatud.

Abivajav laps (§ 26)

Abivajav laps on laps, kelle heaolu on ohustatud või kelle puhul on tekkinud kahtlus tema väärkohtlemise, hooletusse jätmise või muu lapse õigusi rikkuva olukorra suhtes, ja laps, kelle käitumine ohustab tema enda või teiste isikute heaolu.

Abivajavast lapsest teatamine (§ 27)

(1) Kohustus abivajavast lapsest teatada on kõigil isikutel, kellel on olemas teave abivajavast lapsest.

(2) Abivajavast lapsest tuleb viivitamata teatada kohaliku omavalitsuse üksusele või lasteabitelefoni 116 111.

(3) Abivajava lapse kohta teate vastu võtnud asutus või ametiisik, välja arvatud lapse rahvastikuregistrisse kantud elukoha järgne kohaliku omavalitsuse üksus või selle lastekaitsetöötaja, on kohustatud teate viivitamata edastama lapse rahvastikuregistrisse kantud elukoha järgsele kohaliku omavalitsuse üksusele.

(4) Kui lapse rahvastikuregistrisse kantud elukoha järgne kohaliku omavalitsuse üksus ei ole teada või seda ei ole võimalik välja selgitada, tuleb teade abivajavast lapsest viivitamata edastada selle kohaliku omavalitsuse üksusele, kus laps viibib.

(5) Abivajavast lapsest teatanud isikut ega teatamise fakti ei avalikustata, välja arvatud süüteenetluses. Abivajavast lapsest teavitaval isikul on enda või oma perekonna kaitseks õigus jätta teavitamisel enda kohta andmed avaldamata.

Hädaohus olev laps (§ 30)

Hädaohus olev laps on laps, kes on oma elu või tervist ohustavas olukorras, ja laps, kelle käitumine ohustab tema enda või teiste isikute elu või tervist.

Hädaohus olevast lapsest teatamine (§ 31)

(1) Kohustus hädaohus olevast lapsest teatada on kõigil isikutel, kellel on olemas teave hädaohus olevast lapsest.

(2) Hädaohus olevast lapsest tuleb viivitamata teatada hädaabinumbril 112.

ORGANISATSIION PELASTAKAA LAPSET RY

Pelastakaa Lapset ry on 1922. aastal asutatud kodanikuühendus Soomes, mis kaitseb laste õigusi kvaliteetse erialase töö, lastepoliitika mõjutamise ja laste otsese abistamise kaudu. Ühendus aitab eriti just keerulises olukorras elavaid lapsi ja püüab edendada laste õigusi nii Soomes kui ka mujal maailmas.

Pelastakaa Lapset osaleb rahvusvahelises liikumises Save the Children. Save the Children International (SCI) on maailma juhtiv laste õiguste katusorganisatsioon, kuhu kuulub 29 rahvuslikku ühendust ja mis kaitseb laste õigusi üle 120 riigis.

Pelastakaa Lapset ry-l on tänu praktilisele tööle ja laialdasele rahvusvahelisele koostööle ekspertteadmised digimeediaga seotud laste seksuaalse väärkohtlemise ilmingute kohta juba alates 2002. aastast. Laste kaitse digimeedias – eesmärk on kaitsta lapsi interneti ja muu digimeedia tekitatavate eriliste probleemide eest ning edendada nende õigusi. Laste internetikasutuse asemel pööratakse põhitähelepanu hoopis sellele, kuidas interneti ja muid tehnoloogiaid kasutatakse laste õigusi rikkuval moel ning kuritegelikel eesmärkidel või lastevastaseid kuritegusid soodustaval moel. Ühingu töö on suunatud kitsaskohtadesse ja probleemidesse sekkumisele ning nende ennetamisele.

Nettivihje (www.nettivihje.fi) on Pelastakaa Lapset ry vihjeteenus, mille kaudu internetikasutajad võivad teatada tuvastatud võimalikust ebaseaduslikust materjalist, eriti kui see puudutab laste seksuaalset väärkohtlemist.

Pelastakaa Lapset ry koostatud materjalide ja korraldatud koolituste aluseks on vihjetöös avastatud nähtused, muutused tehnoloogia kasutamises ja tegevuskeskkonnas ning rahvusvahelise ekspertrühma ning muu tegevuse kaudu saadud teave ja kogemused.

MTÜ LASTEKAITSE LIIT

MTÜ Lastekaitse Liit on katusorganisatsioon mis aitab kaasa lapse õiguste tagamisele ja lapsesõbraliku ühiskonna kujundamisele. Organisatsioon taasloodi 1988. aastal.

MTÜ Lastekaitse Liit lähtub oma tegevuses ÜRO lapse õiguste konventsiooni neljast üldpõhimõttest: laste ebavõrdse kohtlemise keeld, tegutsemine lapse huvides, lapse ellujäämise ja arengu tagamine ning lapse ärakuulamine ning tema seisukohtadega arvestamine. Organisatsioonil on lapse õiguste tagamise valdkonnas pikaajalised kogemused ja ulatuslik siseriiklik- ja rahvusvaheline koostöövõrgustik. Lastekaitse Liidu liikmesorganisatsioonid tegutsevad üle Eesti.

MTÜ Lastekaitse Liit tegeleb aktiivselt huvikaitsega lapse õiguste edendamisel, sh osaledes õigusloomeprotsessis, viib läbi erinevaid programme ja projekte (sh rahvusvaheliselt), ning korraldab koolitusi ja teavitusüritusi. Lastekaitse Liidul on pikaajaline kogemus infomaterjalide väljaandmisel.

Organisatsioonil on samuti pikaajalised kogemused kaasa rääkimaks lapse õiguste tagamises meedias, sh digitaalses meedias. MTÜ Lastekaitse Liit koordineerib projekti „Targalt internetis“ www.targaltinternetis.ee, missioon on laste ja lapsevanemate targem internetikasutus ning laste seksuaalset ärakasutamist esitava sisuga materjalide leviku tõkestamine internetis.

Projekti raames pakub organisatsioon veebipõhist teenust www.vihjeliin.ee, mis võimaldab internetikasutajal edastada teavet internetis levivast laste seksuaalset enesemääramisõigust rikkuvast materjalist, so laste seksuaalset väärkohtlemist esitavast materjalist.

Lastekaitse Liit
Estonian Union for Child Welfare

Tärgalt internetis

HASARTMÄNGUMAKSU
NÕUKOGU

Kasrahasstatud Euroopa Liidu poolt
Euroopa Ühendamise Rahastu